

Poština plačana v gotovini.

1. VIII. 1942

MODRA
OPTICA
LETO
VII

LETO 1935/36

ŠTEV. 2

MODRAPTICA

leposlovnna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 2. ŠTEVILKE

JANUAR

Milena Mohoričeva: Vladimir Bartol

Stanko Leben: Sodobna Amerika — votla senca

Peter Donat: Refleksije samomorilca

Marijan Fuchs: Mimo Albanije v l. 1935.

Zapiski:

Rimbaudjeva uganka (*Peter Donat*)

Razno

VLADIMIR BARTOL

(Ob njegovi knjigi *Al Araf*)

MILENA MOHORIČEVA

Kmalu bomo praznovali stoletnico prve slovenske povesti. »Srezha v Nesrezhi, ali Popisvanje zhudne sгодbe dveh dvojzhiikov. Poduzhenje starim in mladim, revnim in bogatim. Spisal in na svitlobo dal Janes Ziegler, Fajmashter per s. Tilni v Vishnji gori«, je oni mejnik, ob katerem se pričinja pot slovenske proze. Matevža Ravnikarja »Sgodbe svetiga pisma sa mlade ljudi« so sicer dokaj pred Zieglerjem prinesle v našo pisano besedo čistočo in korektnost, vendar je Ziegler prvi tvegala polsamostojni pripovedni spis. Tako torej danes že lahko govorimo o temi: Sto let slovenske proze. S Prešernom in Čopom je slovenska misel prvič dosegla evropske horizonte. Ko se je rodila slovenska proza, se je morala znova podati na pot in rabila je več ko pol stoletja, da je v moderni s Cankarjem zadihala vsaj za hip zopet vzporedno z velikim svetom.

Generacija od Trdine do Levstika in Glasnikov krog, ki je izšel iz skupine Vajevcev, se je bolj ali manj hranila iz domačih tal. Naslanjala se je na folkloro, ki je zgradila temelje našemu slogu in nas same sebi približala. Črpala je motive od tam, kjer je bila slovenska misel doma, iz naše vasi in je nakazala njeno problematiko bodisi s kmetske, bodisi z »gosposke« strani. Slovenski pripovednik je pohitel nadalje v trg in nam prikazal »jaro gospodo«. Posegel je nazaj v našo zgodovino: Tam je našel na eni strani tujca-fevdalca, na drugi zopet našo vas. Najbrže ne bi tvegali preveč, če bi trdili, da je v nekem smislu stala naša proza vse do naših dni, do Preglja, v znamenju Levstikovega Martina Krpana. Naša vas, naše kmetiško in malomeščansko življenje je bilo zanjo slej ko prej zakladnica motivov in problematike.

Mencinger je s svojim Abadonom cepil naše književno drevo s cepiko čistega intelektualnega problema, ki ni vzkliil niti v vasi, niti v trgu, ampak ga je rodilo evropsko ozračje. Če si zadevo razlagamo socijološko, je bil to znak, da se je amplituda našega življenja razširila. Nekako sintezo obeh teh struj predstavlja Cankarjevo delo. Zato zasledimo v njegovem delu Hanco s Klanca in gospo Judit, problematiko takoimenovanega »lumpenproletarijata« in »skrajno kultiviranih živcev Lepe Vide in Jacinte. Iz teh skrajnosti, ki so na videz nezdržljive, ki pa jih notranji potresi vežejo v enoto občje človeškega, je Cankar zgnel podobo našega tedanjega sveta. Bližal se mu je s čustvene strani in ga je prikazal skozi to prizmo: ali ga je oblikoval v vseh čustvenih otenkih z rahlim lirskim prizvokom ali pa je zavihtel nad domovino bič svoje satire. Cankar je bojeval težak in prečesto obupen boj z našim kvaziinteligentom, s podporo in temeljem naše kulturne močvare.

Mladina, ki je prišla za njim in se je prekalila v Cankarjevem ognju, je ubrala dvojno smer: ali se je zopet zakopala tja, kjer je izhodišče naše biti, med množne nosilce našega življenja, k delovnemu človeku na zemlji ali ob stroju, ali pa nadaljevala pot slovenskega intelektualca in iskala odgovora na odločilno vprašanje: od kod naša zanikrnost? To je bilo osrednje vprašanje, s katerim je zamajala temelje našega smradljivo zadovoljnega malomeščanskega ždenja. Tako prede Miško Kranjec prvo nit, dotaknil se je perečih socialnih vprašanj naših dni, dočim se je odpravil Bartol na drugo pot: pokazati problematiko naših dni s psihološkega vidika. Ta pot je pri nas nova, še neizhojena. Bartolova knjiga je izraz in izpoved te generacije slovenskih mladih intelektualcev. Kot taka bo ostala vedno kulturne dokument in bo ohranila trajno vrednost tudi takrat, ko bo čas prekril in izročil pozabi marsikaj, kar je danes obžarjeno z močnimi reflektorji. Morda bodo bodoča desetletja prišla do drugačnih rezultatov in misli: njih pot bo nujno vodila preko teh »prijateljev smrti«. Ta generacija je pribila nesporno resnico, da je pogoj vsake veličine premagovanje strahu pred smrtjo, in je vrgla v naš kompromisarski in malodušni svet ponosno Nietzschejevo krilatico: Živi nevarno! To bo dvignilo naš čas nad druge dobe: Prvič, odkar smo se zavedli kot narod, smo dobili generacijo, ki se ni ustrašila boja z elementi, ki je tvegala svoje življenje v znamenju ideje. Z njo se odpirajo slovenskemu narodu novi horizonti.

*

Z Bartolom je krenila slovenska proza na nova pota.

»A zakaj ste imenovali, Ivan Fjodorovič, zgodbo Vasilja Vasiljeviča ‚zastavico za bedake‘?«

»Zato, da lahko bedaki sprašujejo. Poleg tega sem si v svoji prekanjeni fantaziji tudi predstavljal, kako bi najlaže zmedel kakemu kritiku štreno, če bi nekoč to storijo napisal. Vprašal sem se: kaj taki gospodje v literaturi najbolj sovražijo? — Znanstven problem. — Hitimo torej, sem si rekel, in postavimo vso stvar v znanstven okvir. Zato, gospod, nosi zadeva naslov: zastavica za bedake.« —

... »Kako si potem upa pisati o stvareh, ki jih ne razume? Mar misli, da si kdo zgradi svoj sistem, kakor če bi si zvil cigareto? Da me takrat v Parizu niste napadli s tisto svojo bedasto psihoanalizo, bi vam bil utegnil še marsikaj povedati o sebi. Pa tudi o globokavzarjih in globokavzarstvu bi vam bil katero zagodel, o tej nesnagi, ki se je po vojni tako neusmiljeno razpasla po vsej Evropi. Val te gnojnice se je razlil iz središča proti periferiji, kakor se razširja kolobar, ki ga je povzročil v vodo vrženi kamen. Izhodišče se je že davno izčistilo, ko čutiš na obodu še vedno pljuskanje te sentimentalne žlobudre. Kaj čuda, če pri nas, posebno v provinci, še zmerom strašijo breztelesne duše po odrih? Duša, duše, duši, dušo, pri duši, z dušo! Kako se jim topi beseda v sluzastih ustih! Kako sladko jim pozvanja na kosmata ušesa! Poslušajte samo pogovor med blagim moškim in blago žensko! Ves čas se smehljata, kakor bi sramežljivo tekmovala med seboj, kako bi drug drugega preplemenitila. Zraven pa jima iščejo misli pod trebuh. »Čustvo in doživetje!« Dve siloviti gesli današnjega časa. Sentimentalna drhal ju tako temeljito žveči med svojimi čeljustmi, da se utegneta, siromaka, skoraj vtopiti v pljunku. V kakšno gnusobo so izpremenili »tisto najgloblje in najbolj skrito v

človeku! Ali ste videli, kako se jim penijo ustnice, kadar izgovarjajo te besede? Komaj dva meseca sem v domovini in že se mi je življenje zagabilo preko grla. Čital sem o neki »skriti bolečini mlade generacije! Kakšna bolečina neki, razen impotence?! Da jih ni sram, razkazovati svetu svojo goloto in povrh vsega zraven še sentimentalno zavijati oči! Jaz bi moral zasukati pero! Pri moji veri! S krepeljcem bi jih nagnal iz literature, kakor nekoč Odrešenik dobičkarje iz templja, bog mi prizanesi zaradi primere! — Bister, neskaljen pogled, jasnost v pojmi, prodorna misel: vse to je prišlo dandanes v nemilost. Psovka je skoraj že, če govoriš o zdravih možganih. Kaj čudnega sicer?! Čustva so dovolj poceni.«

»Dobro so prepisali iz Cankarja vse tisto, kar je bilo šibkega v njem in česar se je sam sramoval pozneje: kar je bilo na njem velikega, jim je ostalo popolnoma tuje. — Ta brezsramna golazen! Pod tuj plašč je zlezla, da bi prikrila svoje pajčje noge! Kakor ostuden mrčes je sedla v osrčje naroda in zdaj sesa iz njega zdrave sokove. Izvohala je praznoto in rano v telesu in se tam vgnezdila. Kri ji je zadišala, krepka in zdrava kri. In že se širita strup in bolezen iz srca v ude in jih ogražata. Kaj, strela, zares ni nikogar, ki bi z enim zamahom odsekal glavo tej hidri?!«

*

Že lica snovi same nismo vajeni, prav tako nenavadna je razdelitev zbirke. Tu se zaenkrat ne moremo ustaviti ob spornosti besede usoda, ki jo piše Bartol posebno v svojih začetkih z veliko začetnico. Pazljiv čitatelj bo že v kazalu lahko zasledil smer. Človek proti usodi, to je okvir za vse one, ki gledajo življenju na prste, razberejo njegove zakonitosti in se s svojim spoznanjem okoristijo v boju z »usodo«. (»Daj najprej pokušati od sebe, da se ti da potlej drugi požreti.«) V finalu pa nastopa usoda proti človeku. V mirno, preudarno, vsakdanje življenje posega z železnimi kremplji. »Zvonko Karara, kako naj bi se ti smejal?! Ali ni morda kamen, ki mi bo zdrobil glavo, že na robu strehe?« Demon in Eros, Lirični intermezzo tvorita notranji okvir jedru: Zgodbam okrog doktorja Juga in doktorja Krassowitza. To je poglavje, kjer se je zgostila problematika mlade slovenske intelektualne generacije. Na Al Arafu stoji in gleda k izvoljenim in k zavrženim, a ne more mednje. To je izpoved generacije, ki stoji med dvema dobama, na prelomu dveh svetov, ki nosi v sebi odseve in bolečine obeh, ki mora pogledati v prepad in porajanje in je samo vez med smrtjo in življenjem, med preteklostjo in bodočnostjo. —

Značilno je, da je Bartol postavil svoje poglavje »Usoda proti človeku« na konec svoje knjige. Povečini so to novejšje stvari. Vse do zadnjih je za Bartola značilna pripovedna oblika v prvi osebi. Tako nas Sistem Ivana Groznega popelje v Pariz — in v Parizu seveda na Montmartre. Tam se znajdejo Walter in Berthold, ki sta iztaknila poseben objekt, krivonosega Poljaka — ter naš psihoanalitik, ki poroča o tem večeru v prvi osebi. V zadnjih stvareh se je Bartol tej subjektivni obliki odpovedal. Obseg njegovih motivov se je razširil. Prestopil je zgolj osebno problematiko mladega človeka in njegovega kroga in krenil bolj v širino. Zato si je izbral sedaj tudi objektivno pripovedno obliko tretje osebe. Vprašanj, ki so ga razdvajala in mučila, se ni mogel dotakniti v drugi obliki. Prav tako sta mu bila monolog in dialog pa tudi pismo najbolj dobrodošli izrazni sredstvi. Zato tu pogrešamo čisto epskih vrednot: vse »dejanje«,

kolikor ga nujno potrebuje za drapiranje, nakaže v nekaterih potezah, da se potem zavrta v problem. Tu ni posvečal še pozornosti opisu, zunanosti, plastičnosti svojih junakov, marveč bolj jasnosti izraza, preciznosti stavka. V zadnjih stvareh se je s prav nevidnimi sredstvi povzpел do živega karakteriziranja. Tako zveni človeku še dolgo po ušesih šklopotanje Ilonkinih podpetnikov v Zadnjem gibal; Števan Buzulja ter jetika Lončar pa se še dolgo spogledujeta drug nad drugim.

Kompozicija Bartolovih novel je jasna in natančna, vsa čitateljeva pozornost je speljana k osrednjemu vprašanju, okrog katerega je vsa snov vedno vzorno organizirana. Tako n. pr. v »Sistem u Ivana Groznega«, Walther in Berthold dejanje le rahlo eksponirata, Pariz in Montmartre nudita proscenium, mednarodni pustolovec pa je konkretizacija in prisodoba zelo perečega življenjskega vprašanja. To je obenem žarišče tega prijateljskega pomenka, ki poveže Napoleona, Cezarja, Hanibala, nemškega finančnika in angleškega policijskega ravnatelja v celoto okrog osrednjega motiva žgočega vprašanja: Kako uspeš?

»Sonata na pepelnično sredo« je nastala okrog naslednje misli: So nekateri, ki jim je usoda namenila izredno pot: kakor nalašč jih je spočetka obdarila z izredno naivnostjo in lahkovernostjo, samo da bi bil prehod v spoznanje tem bliskovitejši in občutljivejši. V začetku njihovega pohoda zapaziš pogosto doživljaj, ki jih je preokrenil. Taki vidijo vse in stara vraža veli, da slišijo travo rasti.

»Izpoved doktorja Forcesina« nas postavlja pred »ženski« in »moški« življenjski princip. Lahko bi debatirali o tem, ali je to res moški ali ženski princip, ali pa niti demon niti eros, marveč zopet isti družbeni red, ki tišči človeka za vrat in mu ne da dihati, mu poveže roke in noge s tisočermi vezmi in mu ne dopusti, da bi se na vsa pljuča predal delu, ki ga kliče in vabi. Vprašanje je vendarle postavljeno zelo zanimivo, čeprav je sporno. Sicer pa, kaj ni sporno pod tem božjim soncem?

»Zakaj za vse, kar gre preko vsakdanje mere, sta potrebna tveganje in pogum. Povedal ti bom razlikovanje med ljudmi, ki se ti bo zdelo na prvi pogled naravnost paradoksn. Ali le dobro poslušaj! Mišljenje povprečnega zemljana je, da se ljudje razlikujejo med seboj po stopnjah, ki vodijo od najbednejših nižin socialno izkoriščanega bitja preko vseh družabnih stopenj do vrhuncev moči in duha, do genijev samih. Ali jaz ločim človeštvo v dve kvalitativno se razlikujoči skupini: v svobodne in nesvobodne. Ogromna večina pripada slednjim. Vseeno je, ali je to navaden delavec, univerzitetni profesor ali minister. V isti okvir spada. Prav tako vidim svobodnjake vseh stopenj: od navadnega vagabunda in pustolovca pelje pot do genijev duha, znanosti in umetnosti, do velikih reformatorjev, zakonodajavcev in voditeljev množic. Med obema skupinama zija ogromen prepad. Prav ta prepad pa ni nič drugega kakor spoznanje smisla življenja in bistva smrti. Kdor je to spoznal, je svoboden in naj je socialno še tako nizko. Zanj ni ne strahu ne oklevanja. On živi izven družabnega reda ali se mu pa postavi na čelo, da ga oblikuje po svoji volji. Kdor pa ni spoznal in naj so ga življenje ali sposobnosti zanesle še tako visoko, je nesvoboden in podvržen smrtni grozi. Zanj ni niti absolutnega tveganja, niti enkratne odločitve. Ta enkratna odločitev je most, ki vodi iz nesvobode v svobodo. Njen začetek pa je jasnost v vprašanju vrednosti in pomena življenja in spoznanje v zadevah smrti...

Težko je z besedami povedati te stvari. Vzemimo, da si si postavil v mladosti velik cilj. So leta, ko se vsak moški predaja takim sanjarijam. Toda ko bi hotel prvič preiti k uresničenju svoje naloge, začuti svet okrog sebe kot orjaško in nepremagljivo sovražno barikado. Tedaj večina omaga in stopi na pot, ki so ji jo začrtale družabne prilike. Uvrstijo se kot člen v družabni sistem. Tisti pa, ki čuti v sebi silovitejšo vzmet, spozna, da je potrebno za doseg zastavljenega cilja veliko poguma in tveganja. Od vseh strani preže nanj nevarnosti. Vsaka nevarnost pa nosi na svojem ščitcu ostro, nevarno bodico: smrt. Tako je prišel pred ta usodni problem. Od tega, kako ga premaga, je odvisna njegova nadaljnja usoda.«

»... Skrbel te ne bo niti jutrišnji niti pojutrišnji dan, zakaj zavedal se boš, da si eden izmed onih, ki so premagali smrt.«

Tako je govoril doktor Krassowitz, »Zapeljivec pod steno« Mihelčiču, ki se je naslednje jutro ubil v steni.

In Kalinin v »Sonati« govori: »Aj, kako krčevito se drhal oprijemlje laži! Kako smrtno sovraži vse baklonosce! Zakaj na dnu svoje duše le predobro čuti, da sta prevara in slepilo edina solidna temelja njenemu smradljivemu zadovoljstvu. —

»Ali ne bo človek z njegovo izkušnjo posumil v vse, kar ni trpljenje? Ali ne bo neusmiljeno prečtetveril sleherno srečo in ji do dna pretipal obisti? Zakaj devet in devetdeset periodičnih desetink je verjetnosti, da se je v njene predpostavke vtihotapila kakšna laž. In še zadnja možnost, ki preostane, je nemara zlagano, prisiljeno ali izsiljeno čustvo. K sreči, gospoda, je menda zares neka dobrotna sila zastrla ogromni večini pogled, da ne vidijo vse te prevarantske sreče na svetu ali da je nočejo videti. — Nas pa, gospodje, te sorte blagor prav nič ne skomina. Edino, kar nas utegne še speljati preko dolžine časa, je spoznavanje krempljev usode in delitev uloge z njo: sam biti usoda!«

Kakor je mogoče ugovarjati doktorju Krassowitzu pri njegovi razdelitvi ljudi, tako bi lahko vprašali Kalinina: Gospod, ali niste nikdar slišali peti ptiča? Ali ni vesoljna sreča obšla tega pevca, ali ni vse prekipevalo v njem? Samo vaš nihilizem si je mogel izmisliti tistih devetindevetdeset odstotkov s periodično devetico za desetinko. —

Sanje tvorijo zelo bistven del Bartolovega pripovedništva. Najzanimivejša je »Deklica s košaro«: Zakaj, kdo nam more dati gotovost, da nismo mi, kakor smo, z vso našo okolico, z vsem vesoljstvom vred, samo sence v sanjah nekoga, ki spi v kakšnem prepadu našim dimenzijam tujega onostranstva, kjer ga mučijo pošastne sanje. Obsežnejša je njegova fantazija od naše, bolj logična in strašnejša. Kar je nam vek, je njemu tisočinka sekunde. Vojske besnijo preko planeta, narodi vstajajo in propadajo. In on, njegova senca, živi med nami, deluje kakor od nas eden, medtem ko počiva njegov nam nezapopadljivi drugi jaz v nekem nam nedostopnem svetu, kakor sem, vzemimo, spal jaz v postelji, ko se je moja senca pogovarjala z deklico s košaro. Morda si ta »on« ti, morda sem ta »on« jaz — ali kdorkoli. Kadar bo zadonel glas od onstran: »Vstanite! Vaša ura je prišla!« se bo prebudil in mi, sence, podoba njegovih sanj, bomo zgrmeli z vsem vesoljstvom vred v prazno.

On pa bo ostal in, morda sam senca, čakal na novo prebujenje.« —

Seveda, poreče marsikdo, Bartol posega v sfere, ki jih ni mogoče doseči, ki se z njimi lahko samo igra prebujena fantazija? No, ali ni

fantazija alfa in omega vse pisarije? Prav take fantazije lahko čitamo danes v resnih znanstvenih knjigah. —

»Vse tisto vsakdanje življenje, o katerem je mislil, da ga drugi živijo polno, je bilo v resnici za vse le nekakšna fikcija, nekakšen provizorij, ki so ga sprejeli v upanju, da bodo nekoč dosegli svoj veliki cilj.

Kako malo pa jih je bilo izbranih.

Dómiros! Fárgas! Áltabos!

V slehernem je deloval Nevidni činitelj.« —

— »In naposled: njegova obstruzna domislica, s številkami tipati za kretanjem usode? Ali ni tudi on sam podlegel vplivu zaenkrat še neznanih, vendar preračunljivih astralnih sil? Kaj niso on in vsi ostali ljudje, vsa živa bitja, podobni strojem sicer vnaprej postavljenim in po določenem sistemu zgrajenim, ki pa jih poganjajo tuje, nevidne sile, ki so prav tako realne, kakor nam že znana gibala? In te sile poganjajo spet druge in te spet nove in vse je v neprestanem krogotoku. Spoznamo prve in predpostavljamo druge. Spoznamo druge in predpostavljamo tretje. Toda kaj je zadnje gibalo, ki poganja ves ta mehanizem, ki drži zvezde v njihovem kretanju, ki povzroča pregrupacije na astralnih telesih, ki drži na vajetih usodo vesoljstva? Ne poznamo ga. Ignoramus. Ujeti v kolesje vesoljnega dogajanja smo samo tega delček in brezupen je naš napor, da bi se iztrgali iz njega in vrgli sproščen pogled nanj.«

*

Ti kratki, prekratki citati iz njegove knjige, kažejo glavne obrise, v katerih se giblje Bartolova misel. Še bolj zakrknjen realist jim ne bo mogel odreči zanimivosti in aktualnosti. Marsikdo bi se z navdušenjem podal v debato z njim. Morda bi mu njegov miselni sestav tudi prevrnil, a že to, da ga je vzpodbudil k tako gorečemu sodelovanju, nekaj velja na svetu.

Bartol je eden tistih »srečnih« ljudi, ki so ga vsi tiščali za vrat, če je le šlo. Taka prizadevanja so vedno dobro znamenje za tistega, ki se mu primerijo. Kakor hitro naši poklicni obrtniki za odkrivanje literarnih zvezd zaduhajo originalnost in samostojnost, se zbojijo za svoj prestiž in z združenimi močmi lopnejo po mladem človeku, ki si utira svojo pot. Zanimivo je, kako težko se prav najbolj poklicani prebijejo skozi ta ričet. Uravnovesiti morajo paradokse v svoji lastni razburkani notranjosti in obenem odbiti naskok. No, kdor se prebije, se je okopal v zmajevi krvi in ni več ranljiv!

Zanimivo je, kakšni so bili navadni argumenti proti Bartolu. Intelektualizem, premalo čustva! To bajko o intelektualizmu so že davno po vsem svetu pokopali, pri nas pa smo jo deli pod »glaž«, da bi pač bolj gotovo zakrila pomanjkanje soli pri tem ali onem priznanem čustvenjaku kadar bo treba. Vse velike stvari in tudi vse velike umetnine je rodil intelekt, najsi je inspiracija, prva pobuda privrela tudi iz praprvin njegovega bistva. Kaj bi bila sodobna evropska lepa knjiga brez znanstvenega, »intelektualnega« problema. Slovenski intelektualec hodi danes vstric z Evropo. Zato mu bo treba odkazati v panteonu naše knjiženosti evropsko mesto.

Vsekakor pa je res: ta pot je razmeroma ozka, tudi krog publike, ki mu bo dostopna je ozek, ker je pač majhen krog izobčencev, ki je prišel iz te šole in je ta knjiženost iz njega izšla. Vse velike stvari so bile sinteze.

Najsi bo pot, ki jo bo ubral Bartol v bodoče, držala v to smer naprej, najsi se bo skušal prebiti na pot velike sinteze, iskati dostopa tudi do množice, eno je gotovo: Ta začetek je cel in časten.

*

Morda ne bo škodovalo nekoliko podatkov o Bartolu: Rojen je bil l. 1903. v Trstu, oče mu je Gregor Bartol, poštni uradnik v Trstu, pozneje v Ljubljani, mati pa Marica Nadliškova-Bartolova, ena naših najmarkantnejših starejših slovenskih pisateljic, urednica prvega slovenskega ženskega mesečnika »Slovenke«, od katere je, kakor vse kaže, podedoval svojo pevsko žilo. Študiral je gimnazijo v Trstu in v Ljubljani, nato je l. 1925. promoviral na ljubljanski univerzi za doktorja filozofije. Njegove disertacije, ki se je glasila: »O faktorjih, ki omogočajo živim organizmom smotreno reakcijo na zunanje vtise (in s tem ohranitev individua in vrste)«, se kaj lepo prilega v celotni Bartolov miselni sestav. Od takrat se je popolnoma posvetil svojemu pisateljskemu poklicu. Prvi priobčeni spis je bil nekrolog dr. Jugu v »Slovenskem Narodu« 1924, in takoj nato »Dr. Jugov etični nazor« v knjigi, ki so jo izdali Jugovi prijatelji. Leta 1926/27 je dobil štipendijo za Pariz, kjer je živel vse leto in dobil nešteto pobud za svoje literarno delo, kakor je razvidno že iz njegovih številnih zgodb iz pariškega življenja. Prvi priobčeni leposlovni spis je bila »Ljubezena vélikega kana« v Ljubljanskem Zvonu 1927. Pozneje ni dolgo dobil stika z uredništvom, le »Ilustracija« je sprejela in priobčila nekaj njegovih črtic. Z vstopom v krog Modre ptice pa se je začelo šele njegovo pravo literarno delo. Odprle so se mu tudi druge slovenske revije in poizkusil se je tudi že na odru. Njegov Lopez je zadel ob splošen odpor, neuspeh v drami je deloma zakrivila nesrečna zasedba in izvedba — še bolj pa to, da je Lopez dregnul v sršenje gnezdo naše oficijelne literature. Opikali so ga tako dodobra, da je pobral šila in kopita in šel malo v Beograd pogledat, kjer je začasno urejeval »Slovenski tednik«. Po tem je nadaljeval svoje delo, pridno sodeloval pri slovenskih revijah in naenkrat so se mu zopet odprla vrata. Prevedli so ga v srbsčino in tako so ga v isti sapi na glas priznali tudi doma. Ko se je povrnil domov, je takoj mislil na izdajo svojih novel: pravkar smo zbirko dobili.

Kot tovariš je bil Bartol vedno kolegialen in perfekten kavalir. Spominjam se ga z univerze: takrat je bil ves prevzet Freudovih teorij in jih je med študenti kaj pridno populariziral. Včasih bi ga bili skoraj prezrli, ker je bil tako tih in skromen. V službo ni nikdar šel, ker se ni skladala z njegovim življenjskim ciljem. Prenašal je zaradi tega filozofsko mirno zbadanja in namigavanja okolice, živel je skromno, prečestokrat asketsko in se ni nikdar pritoževal nad svojim življenjem. Z neverjetno smotrenostjo je čuval od vsega početka svoje energije in delal sistematično in zagrizeno samo za en cilj.

Bartolov jezik je govorica mladega slovenskega razumništva. Iz njega veje vroč dih ognjevitih debat, skrajna čustvena napetost mladostnih odločitev. Njegov slog je preprost, brez nepotrebne navlake. Stremi bolj po jasnosti, kakor na uho preračunanih efektih, ne išče nastroja, ampak logike, bolj ostrost mišljenja kakor čustveno barvitost, bolj stvarnost kakor obrabljeno pesniško prisposodobno. Slog je prikrojen pisateljevemu naziranju in stremljenju, podatki rezultate svojega miselnega dela. Barto-

lova forma in stavek sta dognana in razen nekaterih »predpostavljaj« jima ne moremo ničesar očitati.

Naši prozi se odpirajo nove perspektive. Združila bo obe skrajnosti v znamenju večočloveškega v celoto, v kateri bodo vsa »protislovja skupaj živela«, kakor živijo v velikem, polnem življenju.

SODOBNA AMERIKA — VOTLA SENCA

(Ob najnovejši knjigi Louisa Adamiča: »Vnuki«.)

STANKO LEBEN

Ko je pred leti izšel Adamičev »Smeh v džungli« v slovenskem prevodu s podnaslovom: Avtobiografija ameriškega priseljenca, naši ljudje po večini niso prav vedeli, kaj naj bi s to knjigo, ki se jim ni zdela ne resnična in pravilna avtobiografija, ne roman, kakor smo jih vajeni, ne posrečeno nanizna zbirka pravih novel, sploh nič od katerekoli po tradiciji ustaljene in posvečene literarne zvrsti. Ali Louis Adamič sploh je pisatelj, ali ni pisatelj? Je ali ni romanopisec? Zna ali ne zna ustvarjati umetniški tekst, po zakonih prave umetnosti oblikovati in preoblikovati življenje? Ta in taka vprašanja, ti in taki dvomi so se pri nas porajali ob »Smehu v džungli«. Prenekateremu kar ni hotelo v glavo, kako da je Louis Adamič mogel s to knjigo zasloveti v taki širni zemlji, kakršna so Zedinjene države Severne Amerike, kako je z njo mogel prikleniti nase pozornost najuglednejših kritikov, pobuditi živo zanimanje mislečih Američanov, ko pa »Smeh v džungli« vendar ni »Vojna in Mir«, ne »Rdeče in Črno«, ne »Potepuhi«, kajti našemu povprečnemu, za literaturo in umetnost vnetemu človeku se vedno zdi, da mora biti naš človek, ki zaslovi v širnem svetu, vsaj nekaj takega kot Tolstoj, če že ne Stendhal ali pa Hamsun, zlasti Hamsun, ki nam »tako zelo leži«.

Če bi Louis Adamič vedel za to literarno prerekanje o sebi in svojem delu, bi se brez dvoma le prostodušno in veselo nasmehnil, še mnogo bolj prostodušno in mnogo bolj iz zavesti svoje moči kot se je zasmejal sprostilno ameriški džungli ter ji ušel. Romanopisec? Umetnik? Literat? Za nobenega izmed teh častnih naslovov bi se ne pulil Louis Adamič. Njegovo pisanje, njegove knjige so nujen posledek nekega njegovega najosebnjega problema, povsem človeškega problema, ki si ga je hotel razjasniti in ga v sebi rešiti s pisanjem. »I wanted to get into America, at America as a writer. I was trying to develop and discipline what ability I thought I had while fighting the great human — American disease that had sneaked upon me immediately after the war, if not earlier, during my first years in this country.«* S petnajstimi leti je življenje zaneslo Adamiča v ameriški »melting-pot«, v ameriški »topilnik«. Na tisoče, na milijone priseljencev vseh narodnosti se je pogrezalo v ameriško džunglo brez sledu, ne da bi si bili količkaj v svesti, kaj se z njimi godi, kam

* »Hotel sem pronikniti v Ameriko, se domoči do Amerike kot pisec človek. Poskušal sem razviti v sebi in disciplinirati vso spretnost, kolikor sem mislil da jo imam, ko sem se boril proti hudi obolevnosti ameriškega človeštva, ki se je zavratno lotevala tudi mene takoj po svetovni vojni, ali nemara že prej, že koj prva leta, ki sem jih prebil v tej deželi.«

so zašli, kje žive, kakšna je zemlja, ki jih nosi, kdo so množice okrog njih, ki jih zajemajo, kaj to življenje, ki sega po njih ogromno in pošastno kot polip s svojimi lovkami, ki jim ne moreš uiti, ampak se prepustiš in izgineš v žrelo življenja, ki ga ne razumeš.

Louis Adamič pa je bil eden izmed redkih, ki se ni prepustil na slepo, ki ni zagazil v džunglo čez glavo in životaril pod njenim površjem kot neki zavrženci v Dantejevem peklu, ki tiče čez glavo v močvirju in blatu, da pričajo o njih življenju le še mehurji, ki se delajo po umazani vodi. Adamič se ni užaljeno in kljubotno uprl, ko je seglo po njem ameriško življenje; ni pobegnil, ni se zaprl v svoj stolp slonokoščeni, ni gledal življenja od strani. Prepustil se mu je kakor toliko drugih »hunkijev«, le s to razliko, da si je bil tega življenja svest in da ga je to življenje strastno zanimalo. Segalo je po njem, polagalo vanj svoje bolne klice življenjske nepovezanosti s čimerkoli resničnim, prazne in mrzlične dejavnosti, površne hrupnosti, notranje praznote, pomanjkanja globine povsod, življenjske osamelosti, zavesti, da je vse brezsmiselno, vse samo stroj, naglica, standard, uspeh. Blodil je po New Yorku, se preživljal kakor je nanoslo, se shajal z raketirji, pasel lakoto v letih prosperitete. Bil je ameriški vojak, se v Franciji boril »to save the world for democracy«, prekrižal po vojni države od vzhoda do zapada, od New Yorka do San Francisca, se potikal brez posla po Los Angelesu in Hollywoodu, se vdinjal za težaka, kopal v kamnolomih, da se mu je od razdelanosti delala tema pred očmi, se seznanjal z delavci in vobliji, ameriški revolucionarji, predsedel nekaj let na postaji pilotov v San Pedru ob Tihem oceanu. Amerika ga je držala, njeno mrzlično življenje ga je zalivalo, pronikalo vanj. Vendar ne tolikanj, da bi ne bilo ostalo med njim in ameriškim življenjem še toliko razdalje, kolikor je je potrebne, da okolje, ki me zajema, le še čutim različno od sebe in ga zato še morem motriti, opazovati, se ga zavedati, celo s sebe razbirati poteze, ki jih je že načrtalo vame. In tako je v samoti pilotske postaje v San Pedru pričel Louis Adamič pisati o ameriškem življenju. Ena njegovih bistvenih potez je zdravje. In to zdravje v njem se je upiralo sicer do neverjetnosti razgibanemu, že vročičnemu, a v jedru bolnemu, paznemu ameriškemu življenju. Adamič si kajpak ni po profesorsko ali hladno znanstveno priznal, da je to življenje sodobne Amerike bolno in da mu je treba uiti, če naj se Amerika kdaj razvije v kulturno in civilizatorično velemoč. Prestrastno zanima Adamiča to življenje, da bi bil hladen napram njemu, da bi ne trpel z njim, da bi ga celo ne občudoval, ga ne čutil svojega. Kakor se tudi zaveda vseh senc tega življenja, vendar nikoli ne more zatajiti v sebi neke »Wahlverwandschaft« s tem življenjem, ki ga usposablja, da s tenkoslutno simpatijo podoživlja vse njegove oblike, mu prodira do srčike tako intimno povezan z njim kot danes ta dan nemara noben drug Američan. Mimo tega je Adamič rojen opazovalec neverjetno bistrih oči, ki zna iz motne zamotanosti skrotovičeno se prepletajočih življenjskih pojavov razbrati ono, četudi na oči neznatno in brezpomembno, kar se pod njegovim peresom takoj izkaže za značilno in pomembno.

Kaj je prav za prav ta Amerika, kjer mi je sojeno živeti? Kaj to čudno, mrzlično življenje, ki hrumi okoli mene in tudi mene grabi v svoj vrtinec? Kaj ta kriza, ki vedo o njej toliko povedati? Kaj amerikanizem, ki se ga Evropa boji kot šibe božje, v strahu, da ji bo uničil njeno kulturo? In kaj so te sile, iz katerih rasejo nebotičniki, pacifiška

železnica, osvojitev kontinenta, tovarne, premogovniki? In zakaj so ljudje kljub temu prazni, z zemljo nepovezani, brez vsake notranje vsebine, skoraj mehanične lutke, votle sence? — To so vprašanja, ki jih je mozgal Adamič v samotni pilotske postaje v San Pedru ob Tihem oceanu. In če je to, na videz tako silno življenje sto in dvajsetih milijonov ljudi, to življenje, ki ga čudno privlači, res nezdravo, res iz tira, res morda še otroške bolezni preživljajoče, ali bi nemara ne ozdravilo, ne krenilo v pravi tir, se ne pomaknilo za ogromen korak dalje ter samo sebi odraslo, če bi se ga le močno zavedel, ga razkrojil v njegove prvine, postavil ogledalo predenj, da bi se videlo, se samo sebe spoznalo? Polna reform je Amerika, polna »odrešenikov«, polna najfantastičnejših poizkusov, kako obnoviti življenje, kako ga poglobiti; revolucionarjev mrgoli na vseh koncih in krajih, pa cerkva in pridigarjev in klubov, pa predavanj in združenj in zborovanj — vse za obnovo Amerike, vse za boljši red, za čvrstejšo življenje. A kdo prav za prav ve, kaj je Amerika? In dokler ni odgovora na to osnovno, temeljno vprašanje, toliko časa so vsi poizkusi obnove le kaos v kaosu, ki še prenapenja histerijo sodobnega Američana. In na to osnovno vprašanje skuša odgovoriti Američanom Neameričan Louis Adamič. Po svoje, preprosto, a izredno bistro, z izredno tenkvidnostjo, z izrednim čutom za utrip te ameriške celine in njenega življenja. In če vzamem v roke knjižico, ki jo je letos Carey Mc Williams napisal o Adamiču, je treba reči, da se Američani zavedajo tega Adamičevega poizkusa in ga vedo pravilno ceniti. Ogledalo postavlja prednje, jim v svojih knjigah oblikuje njihovo sodobno življenje, da jim prihaja do zavesti, da začenjajo razumevati, kakšno je življenje, ki ga žive. Romanopisec? Umetnik? Literat? Prazna vprašanja, kadar sežem po Adamičevi knjigi. Amerike se mi hoče iz nje, intimnega spoznanja njenega življenja in s spoznanjem njenega življenja hkratu spoznanja našega življenja, svojega življenja.

Milijoni so segali po slovitih Duhamelovih »Prizorih iz bodočega življenja«. Malone v vse evropske jezike so jih prevedli. Mnogo prahu je dvignil grof Herman Keyserling s svojo pet sto strani debelo knjigo »Amerika. Der Aufgang einer neuen Welt.« In vendar: kdor je iz Adamičevih knjig podoživljal ameriško življenje, temu je branje Duhamela ali Keyserlinga ali kateregakoli drugega Francoza, Angleža ali Nemca, ki je pisal o Ameriki, plehko, neživljenjsko, doktrinalno, ali kvečjemu slikovito. Iz Adamičevih knjig pa dije pristno po Ameriki, tako pristno, da pri branju nezmotljivo veste: to je Amerika! kakor veste: to je zemlja! če vam zadiši iz razoranih njiv, kakor veste: to je gozd! če vam zadiši po listju in vlažni prsti in po lubju, od sonca segretem.

O redkokateri knjigi človek lahko reče, da ga je prevzela. Zadnja Adamičeva knjiga »Vnuki, zgodba ameriških življenj«* me je prevzela. Skoraj nekaj tragične veličine je v tej zgodbi o treh vnukih Slovenca Petra Galeta, ki so davno pozabili, da je njihov stari oče bil Slovenec, se poamerikanili do kosti, ta nemirni, notranje prazni, vedno nestalni žurnalist Peter Gale (izg. Piter Geil), pa njegov brat Andy Gale, Al Caponejev zaupnik v Los Angelesu, ki si s tihotapstvom alkohola služi

* Louis Adamic: Grandsons. A Story of American Lives. — New York and London, Harper & Brothers Publishers, 1935.

milijone, pa Jack Gale, delavec in revolucionar. Iz »Smeha v džungli« se je še kod pa kod čutila roka začetnika; življenjska gmota je bila še pretenka, še preveč prosojna, kompozicija preohlapna, ideje še prehudo štrleča rebra. V »Vnukih« so izglajeni skoraj vsi nedostatki iz »Smeha v džungli«, življenje oseb poglobljeno, rahlo odenjeno, neshematično in vendar tipično prikazano. »Vnuki« so zrelo delo, z zrelo roko napisani, z zrelim, globokim in pronikavim pogledom v kaos ameriškega življenja.

Prazna poslovnost, popolno pomanjkanje dinamičnega notranjega življenja, nepovezanost z zemljo ali s čimerkoli, kar po svoji pomembnosti presega individualno življenje, mučna zavest samote in osamelosti, neustaljenost in neuravnovesenost, besna naglica, hrupnost in histerija so po Adamiču poglavitne poteze ogromne večine današnjih Američanov. In če jih take gledate, se vam zazdi, da ne gledate živih ljudi, ampak sence, brezmočne sence, ki tavajo in se pode po ameriški zemlji. Amerika — votla senca, tak je »leitmotiv« najnovejše Adamičeve knjige. In Carey McWilliams je knjigi, ki jo je napisal o Louisu Adamiču, dal za podnaslov: Shadow-Amerika — Amerika Senca.

Ko se Adamič v drugo seznanja s Petrom Galetom, takoj opazi, da je na njem »nekaj nedoločnega, nekaj izmikajočega se«. In to mučno potezo je opaziti skoraj pri vseh Američanih kakršnegakoli sloja; »pa ne toliko pri Američanih kot poslovnih ljudeh, strojogradnikih, gospodinjah ali časnikaških, marveč pri Američanih kot osebah, pri Američanih kot možeh in ženah, pri Američanih kot človeških bitjih. Kot poslovni ljudje, strojogradniki in podobno so dovolj ostro določeni značaji; celo preostro nemara. Kot poslovni ljudje so celo nekakšne osebnosti, šibkejše ali krepkejše, a ta osebnost je pri vseh ena ter ista: dejavna, trda, brezbarvna. Če opazujete ne vem koliko Američanov, ki se ukvarjajo z isto trgovino ali z istim poslom, se vam skoraj zazdi, da vsi nosijo uniforme pod svojimi komaj za spoznanje različnimi oblekami. Njihov posel je vtisnil njihovim telesom iste črte, isto držo, iste gibe, jim nadel krinko na obraz, obdal vso njihovo osebo z nekakšnim poslovnim ovzdušjem. Izven svojega poslovnega življenja pa so megleni, nedoločni, kakor izmikajoči se. Marsikateri ni niti to. Prenekateremu je njegovo poslovno življenje vse, popolnoma vse. Drugega življenja mimo poslovnega sploh ni v njih. In izven svojega trgovanja ali svojih poslov niso sploh nič. Človeške ničle. Izmikajoči se, megleni, nedoločni . . . sence.«

A da bi vsaj pri svojem poslovnem delu bili z dušo in srcem, organsko navezani nanj. Tudi tega ni v Ameriki. Govoreč o Petru Galetu zopet pravi Adamič: »Kakor nekateri drugi časnikaški, ki sem jih poznal, tudi on očitno ni bil z dušo in srcem pri svojem poslu; delal je mehanično; in če temu pridenete še dejstvo, oziroma vsaj verjetnost, da ni imel ničesar drugega v življenju, kar bi ga zajemalo, ga gnalo iz sebe samega, ga poživilo, boste razumeli, da je to zgolj mehanično udejstvovanje neugodno vplivalo nanj in mu branilo razviti se v uravnoveseno človeško bitje . . . Drugi pa, ki niso dovolj tesno tičali vsak v svoji poslovni luknji, niso bili v zasebnem življenju sploh nič. Sence. Nekateri še sence ne.« In še: »Skoraj vsi ljudje v Ameriki so samo sence, njihove osebnosti le sence, ki nimajo v življenju ničesar resnično pristnega, ničesar, za kar bi se trdno oprijeli. Votli so in prazni, deloma zaradi svojih lastnih ali svojih prednikov prevnetih in često brezciljnih izkušenj v zadnji dobi pionirstva, deloma zavoljo preizključnega in predolgotrajnega poudar-

janja zgolj gmotne strani v ameriškem življenju. Vsi žive v duhovno in kulturno brezmočnem, praznem svetu in nimajo nikakega življenjskega stika s kakršnokoli stalno, nepretrgano realnostjo. Večina Američanov si ni svesta kakršnegakoli resničnega življenjskega ozadja, nima smisla za organski, nepretrgani razvoj v svojem življenju, ni nikjer zakoreninjena, je popolnoma nenavezana in nevprežena v karkoli, kar bi bilo večje in pomembnejše od njihovih individualnih življenj. Malo je ljudi v Ameriki, ki bi se res globoko in trajno zavedali, da organsko pripadajo tja, kjer žive. Redki so, kar jih poznam, ki bi črpali moč in ponos iz zavesti, da so Američani, da so možje in žene; po večini najbrž zato ne, ker se jim o Ameriki še sanja ne in jih je v njihovi notranjosti sam nesporazum glede dežele, kjer žive, glede ljudi, sredi katerih žive. In posledica je ta, da je vse samo senca, votla senca.« Tudi Peter Gale je »kot oseba le senca; nič pristno življenjskega ni bilo na njem ali pod njegovo zunanostjo. Nebrižno se je gibal čez pozornico, skoraj kakor junak iz burke. V kaosu je brodil, v kaosih vseh vrst, v duhovnem kaosu, v ekonomskem kaosu... a vsi ti kaosi so se kakor zgrinjali v en sam ogromen kaos, v eno samo neznansko zmedo.«

Pod vsem zunanjim, mrzličnim drgetom sodobnega ameriškega življenja zija ogromna duhovna praznота. Življenje milijonov se je spačilo v historijo. »Opazoval sem sledove te popolne notranje praznote in te historije na obrazih ljudi po cestah, v tramvajih, po gledaliških hodnikih med dvema dejanjema, pri domačih zabavah... na obrazih ljudi (gotovo jih je na milijone in milijone), ki so si bili vsi bolj ali manj podobni, kakor da so sence nečesa, kar se v blesteči in majavi svetlobi silovito vega in pozibava pod silo vetrov, ki burijo v vse smeri. Nekaj histeričnega je bilo skoraj v vsem, kar so delali Američani.«

Nič bolje ni z intelektualci. Zelo posrečeno opisuje Adamič sestanek literatov, ki besedičijo o sami čisti umetnosti. Če so povprečni Američani sence, tedaj se mu zazdi, da so ti literati sence senc. Z grozo zbeži iz njihove družbe Peter Gale, brez klobuka pobegne z literarnega večera in »kakšno odrešenje, ko sem stopil na cesto in začutil pod nogami trdo resničnost tal. Najrajši bi bil otipal vse stene hiš, mimo katerih je držala moja pot. Hiše in požarni hidranti, Buicki in Fordi, tramvaji in električni signali, vse je bilo čudovito v primeri z onimi literarnimi kreaturami gori v sobi. Debele kepe megle so se valile po cestah in zazdelo se mi je, da je megla zdaleka nekaj resničnejšega in konkretnejšega od literatov.«

Pa vsi radikalci, levičarji, prevratneži, komunisti, ki sanjajo o revolucijah, o novi, boljši Ameriki, kaj je z njimi, zakaj ne uspo? Trdo jih sodi Adamič. »Površni so, nevedni, prepolni ničeve sentimentalnosti. Njihova revolucionarnost je skoraj vedno izraz njihove živčne razravanosti, ki je zopet izraz vseh nezdravih razmer v sodobni Ameriki. Toda ti revolucionarji si niso resnično in globoko svesti teh nezdravih razmer, niti ne svoje živčne razravanosti. Misel, da bi izdelali program za boljšo Ameriko, za boljšo civilizacijo, ki naj bi organsko pognala iz zemlje in sil te celine, ni korenina njihove revolucionarnosti ali njen navdih. Nobenega pametnega pojma nimajo, kaj prav za prav hočejo, ali kakšna pota naj ubero, da bi dosegli to, kar hočejo. Nič trdnega ni v njih, kakor podobe so iz mučnih sanj, nenavezane na karkoli gotovega ali stalnega, v bistvu v isti vrsti z Andyem, Hubertom Hooverom, Aimme McPhersonovo, Al Smithom,

z vsemi temi in drugimi otepači prazne slame, s kričaci in širokousteži, vsi sami ljudje, ki jim je le do razprto in debelo tiskanega imena po časopisih. Na vse žile se trudijo, da bi bili stvarni in realni, res z nečem povezani, pa ne pridejo delj, kot da so le del vsega tega spačenega, histeričnega, obupnega, nekulturnega ameriškega prizora. Ničesar ne vedo, nobene bistrosti nimajo, nobene veličine duše ali duha; krdelo slabotnih, brezpomembnih rev, ki čustveno in nemalokrat finančno zajedavsko žive na delavskih hrbtih, od bede množic, od vse te nezdrave civilizacije . . . Kakor megle so, ki izhlapevajo iz strupenih sil v Ameriki, vise nad deželo, zakrivajo, kar je, kar bi moglo biti.«

Morda najznačilnejša posledica vseh teh razmer v sodobni Ameriki pa je osamelost, samota tako posameznikov kakor družin, posameznih slojev kakor celih družbenih plasti. »Samotni smo, osamljeni, neživljenjski, neudeleženi pri katerisibodi veliki drami, pri kateremsibodi junaškem naporu.« In zopet: »Kdo ni samoten v Ameriki? Kdo ima zavest, da spada semkaj stoodstotno? Kdo je res popolnoma on sam? Kdo v resnici pozna samega sebe ali kogarsibodi drugega — kdo sploh kaj ve o Ameriki?«

In tako vam počasi pride do zavesti, da je vsa ta sodobna mrzlica, površna, hrupna poslovnost in dejavnost le obupen poizkus, kako se rešiti iz osamelosti, kako prebiti samoto. Strahoten je ta prizor. »Milijoni in milijoni ljudi, pa naj se že ukvarjajo s tem ali onim, uporabljajo v resnici večino, če že ne ves svoj čas in vse svoje sile samo zato, da bi se prebili skozi razne oblike osamelosti. Priganjajo, sujejo, kriče, bijejo, mečejo bombe, linčajo, ropajo, hite kot blazni, prešestvujejo vse navzkriž, pišejo knjige, se trudijo pisati knjige, da bi zdrmali ljudi, jih zgenili, jih prisilili misliti — a vse to le, da bi sami ubežali le eni ter isti stvari, da bi sami sebe zgenili, sami sebe napolnili. Pri tem pa jim ne pride na um, da je temu tako.«

Navedel sem samo nekaj malega iz te 370 strani obsegajoče Adamičeve knjige velikega formata, da bi ponazoril njen »leitmotiv«. V knjigi sami se vsi ti navedki porazgube v nepretrganem toku napetega dogajanja, v risanju človeških usod, ki so tipično ameriške. Knjiga nosi podnaslov: Zgodba ameriških življenj. V nji dá Adamič živeti celi vrsti ljudi, ki s svojo življenjsko usodo, s svojim drobnim vsakdanjim življenjem, s svojimi zgolj človeško podanimi značajji pričajo o duhovni krizi, ki jo preživlja ameriško človeštvo. Ta Adamičev način nam je vsaj deloma znan že iz »Smeha v džungli«. Nemara res oblikuje ljudi in življenje krog sebe že s svojo idejo o sodobni Ameriki v glavi; vendar je to idejo razbral z bistrim pogledom z resničnih ljudi, iz resničnega, zapletenega dogajanja, iz nešteti svojih lastnih izkušenj. Zato so ljudje, ki jih riše, resnični individualno, a obenem tipični za ameriško življenje. Kakor za vse ameriške pisatelje je tudi za Adamiča značilno, da se mu njegove osebe izobličijo v tipe ameriškega človeštva. Sinclair Lewis je ustvaril dokaj resnične človeške podobe, vendar se jasno zavedamo, da so Carol Kennicott, Babbitt, Arrowsmith, Gantry, Dodsworth ali Doremus Jessup predvsem kolektivni tipi onega razrvanega ameriškega življenja, čigar pogloblitni znak je neka skrotovičena in hrupna praznота. V tem smislu so tudi Adamičevi Steve Radin, Lonie Burton, stotnik Blakelock in seržant Koska iz »Smeha v džungli«, pa bratje Peter, Andy, Jack Gale, vsak s svojo usodo, pa Sam Schultz, Roger Smith, Beverly Boyd, Margaret Gale, Mildred Adams, Heppner iz »Vnučkov« kolektivni tipi, le s to razliko, da

je pri osebah iz »Smeha v džungli« poudarek še bolj na tipu, pri osebah iz »Vnukov« pa bolj na globini individua, ki rase v tip. V celoti pa smemo reči, da je svet Adamičevih ljudi skoraj popoln mikrokosmos sodobnega ameriškega življenja.

Človek bi dejal, da smo po naših izseljencih, ki jih toliko živi v Ameriki še sedaj, nekako zvezani s to čudno celino in njenim življenjem. V resnici pa so vse naše predstave o Ameriki in njenem življenju romantične in izkrivljene. Celo Duhamelova ali Keyserlingova celotna predstava o Ameriki je neresnična, ali vsaj samo v drobcih resnična, skoraj romantična, izkrivljena. Evropcu se je težko do duše vživeti v to njemu tako tuje življenje, ki ga odbija. In če bi najnovejša Adamičeva knjiga ne imela druge zasluge kot to, da kakor s prstom pokaže: This is America! bi bilo dovolj za njeno pomembnost.

REFLEKSIJE SAMOMORILCA

PETER DONAT

Konzul Stolz je prenehal s tipkanjem in vstal od pisalne mizice. Vdihnil je globoko, vzravnaval svojo ozko in visoko postavo, ki se je sklanjala k delu, in se nekoliko opotekaje prestopil do divana. Segel je po cigareti v veliki namizni dozi, prižgal in se predal svoji zmerom udobnejši nejevolji. Zoprno in dolgočasno delo prepisovati skripta za dvajsetletne študentke in uganjati pri tem brežhibno tipkarico. Komaj si je nekoliko oddahnil, to se pravi, komaj je za hip prenehal z delom, je bil zopet srečen in zopet se je zatekel v svojo namišljeno pridnost. Bil je zadovoljen kakor marljiv učenček, ki si predstavlja večnost kakor dobro in po možnosti lepo spisano domačo nalogo. V svojem navdušenju, da lahko karkoli stori za gospodično Vando in njeno mater, ki je že polnih deset let, dejal bi, njegova edina ljubezen, si je predstavljal to delo vse lažje, malone prijetno.

Ob petih pride gospodična Vanda. Že v drugo se bo moral izgovoriti na tipkarico. Sicer pa ga bo spregledala, naj vrag vzame vse skupaj. Utrujene in zdolgočasene roke so udarjale po tipkah — prav kakor pri nedavnem in neuspelem poizkusu, da bi se lotil političnih spominov — neenakomerno in vselej z drugačno močjo, kar se je poznalo tudi na črkah, ki so lepele na papirju: ta bolj, druga zopet povsem nejasno. Nekatero so bile debele, mastne in črne, druge zopet blede, da je človeku kar vid jemalo v tej neenakosti in brezobličnosti. Naj bo kakor že hoče, delo mora biti končano čimprej in če bi ga res moral izročiti kakšni tipkarici.

Že dva meseca ni bil videl gospe Vrbna, bila sta kakor vselej sprta. Navadno se je končal spor s pismom, v katerem mu je obzirno in nekam neobvezno vljudno sporočila, da pride prihodnje dni v Ljubljano in se, če hoče, lahko vidita. To je bil tudi edini način sporazumevanja. Gospa Vrbna je pogosto potovala na deželo k svojemu možu, ki je bil znan malomestni zdravnik in si je na račun svoje slave pridobil za svoje razmere naravnost ogromno premoženje. Tudi to pot je moral čakati njenega poziva. Čeprav njuno razmerje že davno ni bila več nikaka javna tajnost,

sta se oba krčevito držala takoimenovanega in zloglasnega dekora, kajti gospa Vrbna iz nekih formalnih razlogov še vedno ni bila ločena. Ta način spravljanja in čakanja mu je prišel že v navado in v pravo slast, bil je združen z nekim udomačenim in vendar vsakokrat novim pričakovanjem in upanjem na skorajšnje svidenje. Toda kaj vraga ji je padlo v glavo! Počemu odlaša to pot tako izjemoma dolgo? Toliko novega ji ima povedati. Medtem je napravil, kakor vselej, toliko dobrih sklepov za njuno nadaljnje življenje, ki naj bi že enkrat potekalo brez večnih preprirov, neznosnega medsebojnega mučenja in brez blaznega ljubosumja, ki se vedno znova izkaže za smešno in nesmiselno. Konzul Stolz je med tem prenehal biti upravni svetnik velikega inozemskega podjetja, ki je ustavilo svoje delovanje in potegnilo za seboj celo vrsto manjših podjetij, pri katerih razen kakšnih postranskih zaslužkov in svetniških naslovov hvala bogu ni bil udeležen. Hvala bogu, konzul Stolz je bil do vratu prezadolžen in ni imel nikakega kapitala. Strašno, mučiti se vse življenje, zaradi tuje žene, prodajati rente in najemati posojila na svoje izredne dohodke, potem pa takole nenadoma priti ob štiri petine svojih dohodkov. Treba se bo lotiti novega dela, če ne bo drugače, bo začel pisati politične spomine in tako bo morda zaslužil tisočake. Nekako pač mora priti do zaslužka, kajti kot pošten in dostojen kavalir si niti za trenutek ne lasti pravice, da bi kakorkoli posegal v njeno življenje in si ga lastil, če ji ne more nuditi obstoja, ki je primeren njenemu in njegovemu stanu. Še na misel mu ne pride, da bi vlačil za seboj v nesrečo še njo in njenega otroka. Dal ji bo na prosto, da se vrne k možu, če se ji zdi to potrebno zaradi bodočnosti svoje hčere. Toda prav zato ga mora tudi ona razumeti. Zdaj pričinja novo življenje, prvo je sedaj delo, sedaj se morata oba spametovati in ne smeta počenjati več nikakšnih neumnosti. Vsaka histerija in vsak liričen izbruh je sedaj le še nepotreben luksus. Zdaj bo le še s tem večjim ponosom odklanjala shicofrenske in solzave ljubeznivosti svojega moža, ki žaluje s svojo med tem že ostarelo kuharico za njeno od vsega sveta zavidano lepoto in jo oblega s svojimi pretiranimi parvenujevskimi darovi ob vsakem godu, rojstnem dnevu in ob priliki vsakega najmanjšega praznika ter jo vedno iznova zagotavlja, da je v življenju ljubil samo njo — kar mu prav rada verjame — in naj se že vendar enkrat izpametuje.

Že nekaj dni se je lotevala Stolza stara in vedno nujnejša slutnja, da si je zdaj končno premislila in ga zatajila prav v tem tako usodnem trenutku njegovega življenja. Po vsej priliki si je že zdavnaj na jasnem o njegovem novem položaju. Ta ženska, ki ji je žrtvoval vse življenje in delal zaradi nje in njej na ljubo najbolj nemogoče in častihlepne podvige, naj bi ga tako nizkotno in strahopetno izdala. Njegovo desetletno ljubosumje je našlo tako svoj smešni in vendar tako nepričakovani konec. Ne, tako daleč njegovo ljubosumje in njegov večni strah, da bi izgubil to mondensko, od vsega sveta zavidano in zaželeno kurtizano, ni nikoli segal, pa naj je bil še tako pretiran in bolesten. V tej misli je obstal in jo v duhu obsul s ploho priimkov, ki so v svoji strasti morda zaostajali za onimi, ki jih je rabil ob vsakem njenem sporu. Ne, to ni mogoče. Ta njegova nizkotna domneva je le najnovejša in najhujša oblika njegovega ljubosumja, ki ga že davno več ne utegne razlikovati od svoje ljubezni, prav kakor v ljubezenskem sporu beseda ničvrednež v svojem zadnjem zlogu pomeni često že toliko kot ti moj zlati, moj edini, moj bog, moje vse.

To je le njegova negotovost, ki jo je njegova osamelost prignala do vrhunca, do onemoglosti.

Saj ni mogoče. Vse drugo bi se mu zdelo verjetneje. Izdajstvo, ta očarljiva beseda v ustih večnega zapeljivca in Don Juana, sama po sebi ni nič tako groznega. Vse življenje je izzivalno koketiral s to besedico, s tem cinizmom kakor junak, ki se igra z nevarnostjo. Tako je bilo končno tudi z njegovo prvo ljubeznijo. Domišljal si je, da ne more živeti brez nje niti pol ure, preziral je zaradi nje vse druge ženske in jo z nezmanjšanim prezirom do njih varal s kuharicami in lahkoživkami. In vendar je bil prav takrat prvič v življenju na tem, da se ustrelji, ko je prvič resno podvomil v njeno zvestobo — in jo končno sam pustil na cedilu.

Stopil je k oknu, zrl predse in se tolažil z medlimi, tuhtajočimi in brezizraznimi mislimi. Nenadoma se je zdramil iz te zamišljenosti in se zavedel cestnega hrupa, ki je prihajal skozi zaprta okna, prav kakor bi nastal ta šum šele ta hip. Odprl je okno, kakor bi se hotel ozreti za zapoznelim gostom, in ga prav tako nevede zopet zaprl. Med tem je že rahlo potrkal na vrata. Gospodična Vanda je vstopila s knjigami in nekakšnimi zvezki v desnici ob grudih in nalahno pozdravila.

Zazrl se je v njen obraz in jo opazoval, zmeden, kot je bil, kakor bi hotel iz njenega pogleda razbrati ali ni morda posvečena v celo zadevo. Kakor po navadi, jo je vprašal po gospej mami in njenem cenjenem zdravju, oficijelno in kakor iz obveznosti, kajti v njeni navzočnosti, kakor nasproti vsakomur tretjemu, sta bila skrajno rezervirana in sta se iz previdnosti vikala celo kadar sta bila sama, da se ne bi izdala pri kakšni drugi priliki.

Iz vseh njenih besed ni mogel izvedeti ničesar novega, niti najmanjšega znaka, ki bi količkaj kazal na materin izpremenjeni odnošaj nasproti gospodu honorarnemu konzulu republike Urugvaj. Bila je je gola sramežljivost, neka plaha in zadržana vljudnost. Če se je zdelo, da bo njena naslednja beseda vsaj v neki meri razbremenila njegovo negotovost, je bilo treba le počakati, da je komaj izgovorjena le še stopnjevala njegovo čustvo zasledovalne strasti.

Njen obraz je v vsem silovito spominjal na mater. V nasprotju s črnimi lasmi in temno poltjo gospe Vrbne, ki se je ostro odbijala od njenih belih zamorskih zob, je učinkovala njena svetlolasa in nekam sušična postava, morda prav zaradi istih, koščenih, hijenskih in zabrisanih potez, nekam eterično in madonsko. Njen obraz je bil kakor obraz mladega sentimentalnega princa, ki je v vsem ohranil okrutne in v njegovi ženskosti izginjajoče poteze svojih prednikov, ki pa ne ve ničesar več o njihovih zločinskih in osvojevalskih podvigih v prejšnjih stoletjih. Zdelo se je, ko da jo je nekam prerasla in se ji odtujila, kakor bi ničesar ne slutila o materinem življenju in njeni preteklosti. Z neizpremenjenim smehljanjem in neko svetniško naivnostjo je šla preko vseh okolnosti, ki bi bile zanj žaljive, če bi jih opazila. Tako se je vedla tudi kadar je bila nehote posvečena v najbolj vsakdanje skrivnosti njunega življenja.

Sedela sta in se ljubeznivo smehljala, kakor bi ničesar ne vedela drug o drugem in kakor bi ne vedela, o čem naj govorita. Ničesar mu ni povedala ta nič hudega sluteča madona, bilo je, kakor bi si ga ne upala vprašati, kako se počuti. Ni se ozrla na pisalno mizico, kjer so ležala raztresena njena skripta, niti ga ni vprašala, kdaj bodo gotova. Morda si ga ni upala nadlegovati, ker je čakala, da se sam domisli, po kaj je prišla,

toda zazdela se mu je naravnost zločinsko bedasta v svoji obzirnosti in nevednosti, ki je bila morda le spretno privzgojena komedija. Kakor bi zadrževal izbruh, je dejal žalostno:

»Gospodična, jaz sem velik revež, siromak, brez vsega.« In kakor bi se ne menil za njeno sočustvovanje, je nadaljeval v svojih računih:

»Moji dohodki zadostujejo komaj še za obrestovanje dolgov.«

Pogledala ga je s tistim genotjem, ki je pri ženskah navadno posledica prvega presenečenja. Bleknila je neko polizgovorjeno neumnost, ki je v njeni zadregi že mejila na nekakšno estetsko zgražanje nad tujim trpljenjem.

»Ali greva na izprehod?« jo je prekinil. Ozrl se je nanjo, ko je vstajala, nekoliko sproščena. Njen obraz je bil zopet jasen in neprodiren. Začutil je v sebi val užaljene kljubovalnosti. Obšlo ga je, da bi pograbil to slabotno in neizkušeno bitje in si ga podvrgel z vso brezobzirno in neodoljivo močjo obupanca. To bi bil poslednji in zmagoslavni čin človeka, ki je v resnici že onemogel slabič.

Prekinila ga je zopet s tisto samoumevno in zadržano kretnjo v obrazu, kakor bi ničesar ne razumela.

»Gospod konzul, meni se mudi k predavanju. Prišla sem le po skripta, če so že gotova.«

»Ne, gospodična, ... morda jutri,« je upadel z glasom.

Poslovila se je ljubeznivo in ravnodušno, kakor je bila prišla. Začutil je val divjega in osamelega čustva, ki je pojemalo hkrati z izgubljajočim se odjekom njenih korakov po hodniku. Ko pa je vse potihnilo, je bil zopet prazen, zapuščen in onemogel, da se niti ni utegnil zavesti svoje nenadne slabosti. Spomnil se je svoje naivne sreče pri prepisovanju skript, svojih lastnih varljivih čustev, s katerimi se je še pravkar skušal vdinjati svoji bivši metresi. Trenutna samopozaba, slučajno in z vsem čustvenim pompom doživeto okrevanje bolnika, ki je morda predvideno že v železnem zakonu njegove smrtonosne bolezni. Sedaj je zopet sam. Bolj sam, kakor kdajkoli v življenju. Njegovo razočaranje, ki ga je vnašal v svoje zle slutnje, je zdaj le še prevara. Končno, kaj mu je na tej ženski? Neštetokrat sta bila že sprta, za vedno, kakor sta si oba domišljala. Često se je sprl z njo iz najmanjše in povsem neosnovane ljubosumnosti in mislil je, da je ne bo videl nikoli več. Često jo je brutalno odslovil samo zato, ker se mu je zdelo, da mu je, čeprav zvesta mimo vseh njegovih pričakovanj, zvesta zgolj slučajno, da mu ni vdana z dušo in telesom in da sta obadva zaljubljena le v njuno medsebojno oboževanje in lažeta drug drugemu tisto mogočno in zagonetno laž, ki se ji pravi ljubezen. Njegova ljubezen se mu je že često zazdela le beg pred ljubosumjem in negotovostjo, kratka postaja na tej dolgi in trpljenja polni poti, da se ljubita zaradi trpljenja, in ne narobe, da trpita zaradi svoje ljubezni. Toda nemir, ki mu je ostal po vsakem njenem sporu, ni bil zaradi tega spoznanja nič manjši in je le še stopnjeval njegovo strast, kakor da mu je njena posest dražja od nje same in da mora vedno znova zadostiti svojemu ljubosumju v tem večji in prijetnejši meri, čim bolj se je bal, da jo izgubi. V resnici konzul Stolz ni ljubil lahke igre pri ženskah. Vzbujale so v njem strast, toda nič manj ga ni zanimal njihov skrivnostni in večno neodgoneljivi značaj. Bil je dober poznavalec žensk, toda vse to mu je končno le škodovalo in ga spričo njihove narave, kateri ne more odoleti vsak moški razum, le zavajalo v nove komplikacije.

Bil je morda upravičeno ljubosumen na najnepomembnejše in najnižkotnejše tipe, ki so prihajali v stik z gospo Vrbna, preziral je — to se pravi, zaradi nje je visoko cenil vse hlapce, lakaje, natarakarje, postreščke in vsakega statista na filmskem platnu, kajti vedel je, kako nečloveški, neodgonetljiv, nizkoten in vendar kako suveren je v svojem skitem bistvu ženski nagon in njihova izbira. Trpel je zaradi njene preteklosti, ki so jo izpolnjevali malone izključno sami manjvredni ljudje, zvodniki, vzdrževalci, lakaji in celo delni pohabljenici. Toda prav v tem je bila zopet neka veličastvena trma te ženske, ki je izvabljala in izigravala ves svet in so jo zanimale le globine življenja. Spominjala ga je na gospodično Julijo, ki pusti skakati svojega grofovskega ženina čez pasji bič in se speča z lastnim strežajem. Vselej je imel pred očmi deviško nuno iz srednjeveške legende, ki ob prvi priliki podleže zvodniku, ki posreduje med njo in njenim neznanim ljubimcem. Tako se mu je zdelo vredno njegovega sovraštva vsako njeno čustvo, vsaka slutnja in vsaka še tako nepomembna misel. S svojo presenetljivo občutljivostjo je včasih cele dneve in cele tedne vnaprej preračunal vsako neznačajnost in vsako surovost, ki mu je grozila od nje. Vedel je, da je ženska vse preveč preprosto bitje, da bi bila vredna njegovih veličastnih in občutljivih sumničenj, čeprav so bila vsaj v nekem psihološkem smislu še tako upravičena, kajti vedel je, da misli, kakor vse ženske tudi ona le od trenutka na trenutek. Toda prav zaradi tega je tem bolj občudoval njeno neodgovorno in skrivnostno naravo, ki je ne more obvladati z vsem svojim razumom. Naj so se njegova prorokovanja uresničila — dejansko se niso uresničila nikoli — ali ne, vse, kar je počela, vse se je povračalo v ta misterij, v njeno zagonetno čud, ki mu je povzročala, preprosta in otroško vdana, toliko bolečin. Vse je koreninilo tako ali drugače v tem hijenskem obrazu in v njegove ljubezni ostarelih gubah, v katerih je napisana zgodovina njegovega življenja in v katerih vidi, kakor slikar v negativu lesoreza, le odraz samega sebe.

Sedaj je konec njegovega trpljenja, njegove ljubezni in njegovega častihlepja. Bolj kakor kdaj čuti utrip svojih živcev, onemoglo in v svojem umiranju veličastno željo po življenju, želje, ki veljajo le še njemu samemu in se povračajo vanj, kakor kaplje osamelega vodometa. Obšloga je čustvo opoja nad samim seboj, tisto strastno oboževanje samega sebe, ki je tako podobno odpovedi in ki nam služi kot nekak protistrup proti vsem razočaranjem in ponižanjem. Bil je zopet srečen, tako vsakdanje srečen, da si je pričel slikati bodočnost v novih, prijetnih, malone sladostrastnih barvah.

Prišlo mu je na misel, da bi prodal svojo konzulsko penzijo in se vrgel za nekaj časa v življenje in nato sredi največjega opoja . . . konec. Pograbil je revolver in se igral z njim kakor petošolec — kakor je delal že nekajkrat v zadnjih dneh. V življenju je že nekajkrat koketiral s to mislijo, nič več se mu ni zdela smešna, marveč nekam čisto umevna in naravna. Ne tak konec, tak starčevski skok v življenje in v smrt sta tako bojazljiva. Kadar človeku zmanjka tal pod nogami, se mu zdi vse življenje, ki ga je živel in vsako novo početje tako ničevno in nesmiselno. To bi bila le nova laž, v kakršnih živi že vse življenje in kakršnih je napravil samo zadnje dni, v številni tisto tipkarico, že cel kup. Vse je laž. Konzul Stolz, čigar ime se danes ne nanaša na nikogar in bo jutri prazno, brezpredmetno in brezpomembno kakor vse njegovo življenje. Zdel se je

samemu sebi kakor človek, ki z vedno novimi in vedno bolj zapletenimi lažmi skuša pri samem sebi in pri ljudeh vzbuditi vtis, da ni nikoli lagal. Sto laži zaradi ene, sto velikih laži, zaradi ene majhne, zaradi laži, ki morda ni bila nikoli laž, marveč le majhna otroška zmota.

Včasih v življenju, kadar je bil obupan in na tleh, je za hip z epikurejskim mirom hlatal za nekakšnim romantičnim in samoljubnim čustvom, s katerim bi se kar najudobneje poslovil od tega sveta. Toda danes mu ne preostaja niti ta poslednja tolažba, ta poslednja laž. Kakor vselej, mu je tudi danes jasno, da te dragocene prilike ne bo našel nikoli, da bo smrt, kadar bo prišla tako nujna in neizogibna, da mu ne bo preostajalo časa za razmišljanje. Ne, človek ne more umreti v opoju, marveč le kadar spozna resnico in spozna jo le takrat, kadar mora umreti, kadar ga obide takle strahoten, mrzel občutek samote in razgaljenosti, kadar je smrt tako nujna, kakor smrt človeka, ki se igra z revolverjem in — konzul Stolz je sprožil — podleže trenutni kaprici.

MIMO ALBANIJE V L. 1935.

Odlomek iz potopisne knjige »Z jadrnico v Grčijo«.

MARIJAN FUCHS

(Nadaljevanje)

Pred nami se je počasi pomikal naprej težko naložen ribiški čoln. Da bi ga ne prehiteli, smo veslali le polagoma. Ko je čoln pred nami izginil za skale, smo uzrli pred seboj ulcinjske hiše. Bili smo vznemirjeni, zakaj prav nič nismo vedeli, kako nam bo uspelo naše skrivanje.

Če nas opazijo . . .

Nekje med ostrimi, skoraj navpičnimi čermi smo pristali. Od nekdaj so prihajali človeški glasovi. Menda se kje v bližini kopljejo ljudje. S Tigrčkom sva se oblekla in splezala po skalah na suho.

Na obali je bilo nekaj mohamedanskih mladcev z umazanimi fesi na glavi. Vprašala sva jih za najkrajšo pot v mesto, ki je ležalo nedaleč pred nama na velikanski skali. Vsi hkrati so nama začeli kazati stezo. Eden je hotel celo z nama, a sva vljudno odklonila. Bala sva se izpraševanja . . . Po strmi kozji stezi sva priplezala na ravnino. Srečala sva moža v kompletnem turškem oblačilu in ga vprašala za pot na pazar.

Ko sva stopila na »mestne« ulice, sva mislila, da sva prišla v pravi Orient. Nizke, umazane hiše s širokimi pristrešji, umazane, prašne ulice, kjer se v prahu in gnoju valjajo kokoši, gosi, osli, purani in druga živad, umazani, raztrgani otroci in odrasli, ki posedajo in čepijo v prahu ob stenah hiš in kričijo brez vzroka, umazane, tesne prodajalne z odprtino, ki so vrata, in z odprtino, ki je »izložbeno okno« brez stekla, da so predmeti v prostoru pokriti na debelo s cestnim prahom. Med najrazličnejšim blagom star, siv mohamedanec prekrizanih nog, s fesom na glavi, čigar rëpek ga hudomušno ščegeta po tilniku. Z velikansko pipo, ki mu noče goret, ter s čašo prave in pristne turške kave na tleh pred seboj.

Po cestah stare in mlade mohamedanke z nepopisno nagubanimi, nehigieničnimi oblačili, ki ne bom nikdar razumel, kako zlezejo vanje. Obraze imajo zakrite s črnimi tenčicami, da niti soja velikih, temnih

oči za kopreno ne moreš ujeti. Kadar greš mimo, dvigne laket do čela in obraz zastre še širok rokav, da res prav nič ne vidiš.

Trije, štirje minareti kipijo kakor sulice v zrak in se bleščijo v soncu. Pri vходу v mošeje je vodnjak, da se morejo verni umiti, preden stopijo v svetišče. Krog vodnjakov se zbirajo žene z velikimi glinastimi vrči kakor Zidine v Stari zavezi. Zajemajo vodo in se ne morejo vzdržati, da bi se ne ozrle za dvema tujcema, ki stopata mimo.

Nekje v bližine divje riga osel. Nato se zasliši kričanje v neznanem jeziku in nerazumljivo beganje za hišnim ogлом. Mimo priplahuta trop puranov s široko razprtimi, glasnimi kljuni.

Prodajalci vabijo kričé k nakupu. Nekateri se tako derejo na naju, da se v bojazni ozirava krog sebe, če nisva morebiti nevede storila kaj nedovoljenega. Ne razumeva niti besedice.

Na trgu kupiva smokev. Turkinja, ki sedi pri njih v cestnem prahu, ne zna po srbsko drugega kakor: »Fino, fino... Dva dinara.«

Ko nekaj vprašava, prihajajo izza pajčolana nerazumljivi, odsekani zvoki. To je menda albanščina, ka-li?

Na ulici nikjer ni čuti znane govovice. Tudi jezik krepkega peka, ki sva kupila pri njem osem kilogramov kruha iz črne moke in otrobov, je neroden v izgovarjavi srbskih besed. — Ali smo sploh še v Jugoslaviji?

Ko se že odpravljava od njega, opaziva čudne, doslej neznané ploščate hlebce. Najtočnejši opis: rumen in velik kakor ščip ali polna luna, kadar vesla čez nočno nebo.

Vprašava, kaj je to. Namesto odgovora odreže prvi krajec in ga dá pokusit. Ko ga skeptično okušava in grizeva s sprednjimi zobmi, razlaga zavaljeni pek: »Kruh se imenuje »buk misr« in je posebna poslastica za mohamedance. Čisto enostavno: koruzna moka in voda, kvasa in soli nič. Zelo poceni je in ne povzroča žeje.«

Čprav je ta mohamedanski kruh za naju nenavadnega okusa, ga vendar vzameva štiri plošče. Zakaj preslišala nisva za nas tako neizmerno važnih besed: »... in ne povzroča žeje!« Pred vrati Albanije smo, nihče je ne pozna, nihče ne ve, kaj bo z nami potem, ko nam poide pet litrov vode, ki jih danes še imamo. —

Pred odhodom se vsi trije še napijemo vode, ko da bi se je najmanj teden dni ne nameravali več dotakniti. Z napetimi želodci sedemo v jadrnico in dvignemo sidro.

Ura je četrta na dve.

V velikem loku obkrožimo Ulcinj.

Z morja se zdi, ko da se je prevalil s skale v notranjost, na polja. Hiše tik nad morjem so v ruševinah.

Luka je prazna. Nikjer sumljivih belih postav z zelenimi našivi pod vratom ali na rokavih.

Šinemo mimo. — Neopaženi!

Takoj za Ulcinjem se oblike kopne zemlje bistveno izpremenijo. Gorovje, ki spremlja vso jugoslovansko obalo, se zniža ter izgubi v ravninah. Peljemo se mimo zadnjega repka gorske verige, ki spremlja jugoslovansko nabrežje s presledki od Sušaka do sem.

Sprememba vpliva na nas silno prijetno, zakaj doslej smo se vozili samo mimo strme, skalovite obale. Začenja se krasna plaža, ki je v ozadju ne obkrožajo več strmine, marveč raven svet, meter do dva nadmorske višine. Pesek je droban, kakor da bi ga narava mlela v naj-

finejšem mlinu. Plaža je strahotno dolga. V rahlem loku se poglablja v notranjost. Ne sledimo ji, marveč plovemo v ravni črti. Zato se vedno bolj oddaljujemo od nje.

Na kopno prežimo kakor mački.

Nikjer žive duše.

Tam nekje na koncu plaže se mora izlivati v morje reka Bojana, ki tvori mejo med Jugoslavijo in Albanijo. Tam nekje mora biti tudi obmejna carinarnica kraljevine Jugoslavije...

Začutimo vedno močnejši pritisk mistrala. Tvorijo se valovi. Ker smo že daleč na odprtem morju, so v hipu čez meter visoki. Zdi se nam najpametneje, če se držimo kolikor mogoče daleč od obale. Tako, da bi nas strelji obmejnih straž ne dosegli. Kajti da bodo streljali, ko nas opazijo, je gotovo. Taka je njihova dolžnost, kadar hoče kdo pobegniti čez mejo.

Da bi pohiteli za nami z motornim čolnom, ki bi nas v dobri uri dosegel — na to v tem hipu nismo mislili.

Daleč, daleč nekje na celini se beli izza zelenja bela pika kakor da raste iz morja. To je jugoslovanska obmejna stražnica. Že dolgo smo izven teritorija Inega morja! — Tako smo daleč, da bi nas strelji ne mogli več doseči. Razen če se spravijo na nas s topovi!

Drsimo mimo te nevarne bele točke v daljavi.

— — — — —
Ušli smo srečno.

Ušli mogoče v nevarnost, ki je vse večja ko ta...

Od ustja Bojane se morje zareže še globlje v notranjost. Na začetku Drinskega zaliva smo. Lok celine, ki obkroža zaliv, se izgublja pred nami v modrino na obzorju. Kje in kako bomo danes pristali, ne vemo. Še manje vemo, k d a j. —

Mistral je zmerom močnejši. V jadra pritiska s takšno silo, da škriplje jambor. Valovi narasejo na dva metra.

Vozimo s hitrostjo sedem, osem milj na uro. Za jadrnico je to skoro maksimalna brzina.

Od obale smo oddaljeni najmanj dvanajst milj.

Tako daleč na odprtem morju še nismo bili nikoli. Ali ne boji se nihče. Naši jadrnici, ki že toliko časa nosi nas in našo usodo, tako brezmejno zaupamo, da bi nam šle vse druge skrbi prej po glavi kakor pa nevarnost na odprtem morju.

Jadrnica je čudovita. Nosi nas kakor dobra, zvesta žival. Po valovih pleza spretno kakor tiger in drsi z njih v globino. Odbija jih z nezaslišano pretkanostjo. Med njimi se giblje kakor kača. — Naša vera vanjo je večja kakor v največji jugoslovanski luksuzni parnik! —

Kako smo sami na širnem, visokem morju! In na teh štirih, petih deskah! Valovi, sonce, nebo in mi — to je zdaj svet! Drugega ni nikjer ničesar. Obrisi gorá so tako komaj vidni, da moramo napenjati oči, če jih hočemo razpoznati od sinjene, ki je razstrta krog nas in nad nami. Pri bežnem pogledu krog sebe vidimo le neizmerni nebesni oblok, ki se v neizmerljivem krogu spaja z morjem. Do gorá je tako daleč, da so kakor sanje, neresničnost, utvara.

— Plovemo.

Kakšna samota krog nas!

Valovi so glasni, ali nebo in sonce sta tiha.

Nobenega galeba ni nad nami. — Kaj bi galebi tukaj počeli? Tukaj je samota.

Samo mi, sonce, nebo in valovi smo tu.

In pred nami neznan, tuj svet!

— Ali je ta svet res tako nenavaden in divji? Ljudje se ga tako bojijo in vse, kar slišijo o njem in govori, je tako tuje. Spomnili smo se moža, ki smo se z njim srečali v zalivu pred Budvo. Ko smo mu povedali, da nameravamo v Albanijo, je kar poskočil:

»Kaj pravite? V Al-ba-á-ni-jo?!«

»Dà, v Albanijo!« je bil naš odgovor. »Zakaj pa ne? — Kaj ste že bili kdaj tam?« smo ga vprašali.

»Jaz ne, pač pa moj brat,« je odvrnil mož. »In ta moj brat mi je pravil takšne stvari, da bi ne šel tja, tudi če bi kadili rezano zlato namesto tobaka!«

»In zakaj, pravite, da je nevarno, podajati se v Albanijo?« smo ga vprašali.

»Zakaj? I zato, ker te Albanec na mestu ustrelil, če le zasluti, da imaš v žepu kak dinar. Prijatelja mojega brata, ki je delj časa živel v Albaniji, je ustrelil njegov znanec — Albanec, ki je vedel nekoč, da ima pri sebi dva dinarja. In ga je oropal.«

Nismo verjeli.

»Kaj?« nas je mož hitel prepričevati, »kakor hitro bodo Albanci zagledali vas in vašo jadrnico, bodo mislili, da imate polno zlata in denarja in vas bodo postrelili, preden vas bodo vprašali, kako in kaj!«

Mož nam je še marsikaj povedal o prilikah v tej divji, neurejeni državi.

Dasi smo takrat poslušali moža s precejšnjo skeptičnostjo, smo zdaj, ko smo pluli že po albanskih vodah, vendarle s skrbjo mislili na to, kako bo, ko pristanemo.

Iz motne sinjine na obzorju so se začeli prikazovati vedno jasnejši obrisi nizkega gorovja, ki je sililo daleč ven v morje kakor ozek, koničast jezik. To je Kap Rodoni, prvi polotok, ki odvarja s svojo južno stranjo nov zaliv, morda prav tako velik kakor Drinski, ki plovemo zdaj po njem.

Albanska obala ima podobo osmih, devetih navznoter položenih lokov, ki silijo s svojimi konicami daleč ven na odprto morje. Da bi se v Albaniji s pogostim pristajanjem preveč ne zamujali in se po nepotrebnem ne izpostavljali nevarnostim, smo sklenili, da prejadramo po možnosti vso obalo v ravnih črtah od rta do rta — prav tako, kakor če bi polzeli po žicah, napetih na obeh konicah loka. Bili smo še daleč zunaj na morju. »Kapitan« je dejal, da bomo proti večeru že na Kapu Rodoniju, samo če bo veter ves čas vzdržal. Zdaj je mistral še kaj krepko šumel in nas gnal z veliko brzino naprej, toda bali smo se, da proti peti uri ne poneha, kakor je njegova navada.

Ker smo bili tako daleč od obale, smo upali, da bo vèl prav do sončnega zahoda, zakaj tu je mnogo močnejši ko v bližini kopnega. Tu ima svojo veliko, svobodno pot, tam bliže suhe zemlje pa kmalu oslabi pod vplivom zračnih struj, prihajajočih s celine.

Rtu pred nami smo se vedno bolj približevali. Dih modrine, ki je plaval v daljavi nad morjem, je izginjal in barva hribov je postajala temnejša. Kmalu smo spoznali, da so porasli z gostimi gozdovi.

Vendar še dolgo nismo mogli ugotoviti, ali je na rtu kaka naselbina. Ker smo imeli hrane in vode dovolj, smo želeli, da bi je ne bilo. Zakaj

kljub temu, da je bilo v nas več negotovosti in radovednosti kakor pa strahu, se nam je zdelo bolj prav, če se sumljivih srečanj kolikor mogoče izogiblujemo, zlasti na samotnih krajih.

Saj je mogoče ves naš nemir neumesten, je rekel nekdo, ko smo se spet pričeli pogovarjati o tem. Saj smo vendar v Evropi! Resda čisto na robu Evrope, ali v Evropi vendar.

Veter slabi, valovje upada. Sonce že krvavi ob zahajanju.

Obali smo že tako blizu, da razločujemo drevje. Tudi belo črto obalnega peska že vidimo.

Nikjer nobene kočice, nikjer nobenega človeka. — Kaj pa, če so kočice v gozdu in so nas njih prebivalci že davno opazili, se poskrili v obrežno grmovje in nas zdaj čakajo tam z revolverji v rokah?

Fantazija se je v nas tako bujno razcvetela, da se moramo smejeti. Toda razumemo se: naši živci so napeti kakor žica na prožnem loku. Naše oči, vsa naša notranjost je uprta v košati gozd na bregu.

Počasi pristajamo.

Sidro že dolgo orje po mehkem pesku. Pripluli smo že skoraj čisto k bregu, a še vedno ni prišlo. Tla so mehka, skoraj blatna — sidro ni našlo opore.

Morali smo se zopet oddaljiti od brega in vnovič vreči sidro. Zopet se vleče za nami in kali morje.

Počasi lezemo proti obali.

Rahel sunek. — Sidro je prišlo!

Kaj, če nas pri vsem tem početju kdo gleda iz gozda? — Počasi zdrknemo do pasu v vodo, tiho in brez pljuska. Previdno bredemo na kopno. Povsod je mir in samota.

Spogledamo se, zasmejimo in po dolgem času izpregovorimo glasno.

V Albaniji!

Nikdar nisem resno mislil na to, da bom stal kdaj na albanskih tleh. Z bosimi nogami zacepetam po pesku, kakor da bi ne mogel verjeti, da je ta pesek res albanski pesek. Kakor vselej, kadar sem prestopil kako državno mejo, sem tudi zdaj z vso silo začutil njeno nenaravnost. Saj je svet povsod takó enak: povsod je narava, so kraji, so ljudje, je življenje. »Inozemstvo«, »tujina« — to so bile zame vedno besede brez vsebine, nekaj, česar meni ni dano doumeti. Zakaj doslej sem se povsod po svetu počutil enako tuje. Nikjer se mi še ni zdelo, da sem nekje manj doma ko drugje.

Premišljujemo o naši današnji poti. Prevozili smo blizu trideset morskih milj. Če bomo čez vso Albanijo nadaljevali tako hitro, bomo v nekaj dneh na grški meji!

Valovi so nas danes temeljito stresli. Lačni smo, da skoraj ne moremo stati.

Kmalu se bo začelo mračiti in s kuhanjem večerje moramo pohiteti. Ker je v meni do današnjega dne ostalo nekaj indijanskih sposobnosti, ki sem jih bil v otroških letih tako poln, sem pripomnil, da moramo zakuriti ogenj čimprej in o mraku s kuhanjem končati, kajti v temi bi nas ogenj utegnil izdati. Še z dimom, ki je tudi podnevi viden, bi morda pritegnili nase pozornost ljudi, ki se mogoče gibljejo kje v bližini. Zato smo nabirali samo suhih drv, ki ne dajejo preveč dima.

Ko sem zbiral suhljad, sem obenem iskal primerno mesto za ogenj, da bi veje nizkega grmovja vsaj malo zakrile plamene. »Kapitan«, ki je tudi nabiral in lomil drva nedaleč proč, je nenadoma presenečen vzkliknil. S Tigrčkom na mestu pustiva svoje delo in planeva k njemu. Čepel je, napol klečal, in pazljivo motril droban sviž pred seboj.

Ko prispeva, molče pokaže s prstom na tla. Odtisi konjskih kopit in človeške noge! Nedaleč vstran konjski odpadki.

Indijanec bi ugotovil do ure natanko, koliko so sledovi nog ter odpadki stari. Mi smo mogli ugotoviti le to, da morajo ljudje vsekakor precej pogosto posecati to obalo. Premišljevali smo, po kakšnih opravkih. Morebiti hodijo po drva.

Ali bili smo daleč od tega, da bi se spričo takega odkritja vznemirjali. Ko smo sedeli krog ognja in pekli, smo se samo sem pa tja ozrli po dolgi obali, če bi morda ne zagledali prihajati kakega Albanca s konjem...

Po večerji je bilo še prezgodaj, da bi šli spat, in ker nismo našli druge zabave, smo v šali ponavljali tistih pet albanskih besed, ki so nas jih bili naučili v Ulcinju neki kopalci. Besede so do skrajnosti zabavne in pomenjajo najpreprostejša življenjska sredstva, ki brez njih ni moči živeti.

S tem skromnim slovarjem albanskih besed v glavi smo kmalu pospali, mirni, zadovoljni, brezskrbni in siti.

Prihodnje jutro smo se počutili tu kakor doma. Ker je bilo morje vse dopoldne nenavadno mirno in se do dvanajste ure ni zganil nad gladino niti najmanjši veter, smo bili prisiljeni ostati tu. Seveda, če bi bili imeli motor, bi se prav malo brigali za muhavosti nezanesljivega vetra. Tako pa smo bili prisiljeni ostati na samotnem Kapu Rodoniju. Zaman smo gledali na morje, kdaj se bo začelo gubati pod silo vetra, in zaman so se upirali naši pogledi na prihodnji pomol, ki se je bleščal v daljni sinjini. To je bil Kap Pali, zadnji večji rt pred velikim albanskim pristaniškim mestom Dračem.

V zgodnjih jutranjih urah, ko smo še računali, da pojedemo s prvim vetrom naprej, smo bili prepričani, da bomo še isti dan proti večeru v Draču. V tej veri smo izpili skoro vso vodo, ki nam je še ostala od sinoči. Dopoldne pa, ko smo spoznali, da nas je veter za danes ogoljufal — če ga dopoldne ni, navadno tudi popoldne izostane — smo se ustrašili tišine na morju. Kaj bo z nami, če ne bo vetra in nam zmanjka vode? Že dopoldan smo bili kljub kopianju tako žejni, da smo se z največjo silo premagovali ter izogibali pitja. Na dnu »flaškona« je bilo vode le še za nekaj požirkov — prav toliko, da postaneš še bolj žejen, če si z njo omočiš suhe, slane ustnice.

Toda kolikor bolj je postajal položaj brezupen, toliko bolj fanatično smo verovali, da se nam ne more zgoditi nič usodnega in da se bomo izmotali iz vseh neugodnosti, ki smo vanje zašli. Na potovanju smo sicer računali na dve največji oviri, ki nas moreta zadeti: da izostane veter, kar traja lahko več dni, in na pomanjkanje vode. Nismo pa pričakovali, da bi nas kdaj ujeli obe hkrati.

Mnogo dni je že bilo za nami, ko nismo imeli vetra. Tedaj smo ostali na suhem, kjer smo imeli vode dovolj. Prav tako se nam je že zgodilo, da smo bili brez vode. Toda imeli smo veter, ki nas je kmalu pripeljal do žive vode. Zdaj pa smo bili na pustem, osamljenem kraju brez vode in tudi vetra od nikoder ni bilo.

Ali klonil ni nihče. Močili smo se z mlačnim morjem, se umikali žgocemu solncu v sence obalnega grmičja in čakali. Tako je minilo dopoldne.

Okoli dvanajste ure je gladina rahlo vztrepetala. Skoro nezaznavno je zastrujilo po zraku in na gladini je nastalo tisoč in tisoč gubic, majhnih, mehkih, plahih, prešibkih.

»Kapitan« je planil kvišku, ko je dojel nejasen šum nad morjem. Hip nato je že plaval kakih petdeset metrov od obale, da bi tamkaj laže ugotovil smer vetra. Bil je tako šibak, da je bilo to nemogoče storiti na kopnem.

Veter je bil jugovzhodnik (SSO), sicer strašno slab in bolan, ali vendarle toliko močan, da bi nas premaknil z mesta.

Šli smo naprej.

Samo nečesa smo se bali, ko smo se oddaljevali od obale: da bi veter prav tako nenadno ne prenehal, kakor se je pojavil. Če se to zgodi, bi storili bolje, da bi ostali na suhem, zakaj na brezvetrnem morju je še teže prenašati žejo ko na kopnem.

Tvegali smo in odpluli. Ni še minilo pol ure, ko se je naša bojazen uresničila. Jadra so začela utripati v krčevitih sunkih in kmalu so se mrtvo povесila. Krog nas je bil spet mir, praznota in negibnost. Od kopnega smo bili oddaljeni komaj štiri milje. Ali naj veslamo nazaj? — To bi bil prav tako nesmisel, kakor ostati na morju in čakati vetra. Odločili smo se za poslednji nesmisel. Poskrili smo glave v skromne sence jader, molčali in čakali. Ta ali oni je poizkušal dremati, toda solnce je palilo predivje, da bi bilo mogoče počivati. Deske so bile tako razgrete, da smo jih morali močiti z morjem, če smo hoteli sestti nanje. Z nas je lil znoj, ko da smo pravkar prilezli iz kopeli.

Popoldanske ure, ki so minile v popolni tišini, so bile nedoumno dolge. Postajali smo lačni. Toda nihče si ni upal jesti, zakaj vsakdo je vedel, da ga čaka še vse hujša žeja, če se dotakne jedil. Tistih dveh, treh čaš vode, ki je morala biti že strašno topla in postana, se ni nihče dotaknil. Kaj vemo, kaj nas še vse čaka, kdo ve, kdaj pridemo spet do vode. Premagujemo se s poslednjimi močmi. Drug drugemu močimo telesa. Z dlanmi zajemamo morje in si ga zlivamo po hrbtu, po glavi, po prsih, po stegnih. Naj vsaj koža pije... Najbolj neumno se nam zdi, da se ne smemo kopati. S šumom bi mogoče opozorili nase kakega morsklega psa, ki se lačen sprehaja kje v bližini. Ura se pomika na štiri. Vedno bolj izgubljam up, da bi danes zapihal še kak veter. Povsod na morju je strahoten mir.

Nekdo privleče na dan kumaro in jo začne lupiti. Potem jo razreže na tri dele in razdeli. Jemo jo slastno in srkamo njen sok, kakor da uživamo najzlahtnejši sad sveta. To nas toliko okrepi, da sežemo po ostali hrani. Ker bi nas sir preveč ožejal, jemo samo kruh in prigrizujemo čebulo.

Ko se je pozno popoldne ozračje nekoliko razbistrilo, zagledamo v daljavi veliko temno točko. Bila je v smeri, ki bi v njej pluli, če bi imeli veter. Napenjali smo oči, da bi natančneje spoznali, kaj je tista temna točka. Mogoče, da je velika črna pečina, ki štrli iz morja. Mogoče pa tudi, da je kaka manjša ladja, ki je tam zasidrana.

To se nam je zdelo malo verjetno, ker si nismo mogli misliti, kaj naj počne ladja v tej samoti. Ali poizkusili smo vendar. Spustili smo jadra in jih povezali. »Kapitan« je začel veslati. Ker je bilo morje mirno,

smo naglo napredovali. Po dobri uri veslanja smo bili že toliko bliže, da smo razločili tri velike jambore, ki so štrleli kvišku kot tri igle. »Kapitan« je zaveslal s podvojeno silo. Bodi tam kdorkoli — mi gremotja! Kmalu smo videli, da ladja nima dimnika. Torej je pred nami starinska, danes že zelo redka trojadrnica! Da bi bila albanska, smo dvomili, zakaj vedeli smo, da nima Albanija razen nekaj motornih čolnov in tovornih brodov nikake mornarice. Italijansko brodogradnja je toliko moderna, da počivajo ladje na jadra po večini že davno med staro ropotijo. Kolikor jih še uporabljajo, jih gotovo ne puščajo iz domačega morja. Ko smo se približali trojadrnici, smo spoznali, da je grška. Njena domača luka je Patras.

(Nadaljevanje prihodnjič)

Z A P I S K I

RIMBAUDJEVA UGANKA

(JANKO LAVRIN O RIMBAUDJU)

Če razpravljamo o Arthurju Rimbaudju, imamo na razpolago dovolj življenjepisnih podatkov. Zadnja leta se je mnogo pisalo o njegovem čudnem detinstvu v Charleville, o njegovem zgodnem razočaranju nad meščanskim ozračjem njegovega rojstnega mesta in njegovih ponovnih pobegih v Pariz. Ti pobegi pričajo, da je bil Rimbaud razočaran tudi še potem, ko je Paul Verlaine (kar je imelo tako pogubonosne posledice) vzel mladega potepuha pod svoje okrilje. Njegovi nenavadni odnošaji z Verlainem so raziskani malone že do ostudnosti. Tako tudi pohajkovanje in prepiri obeh ekscentričnih potepuhov in njun končni spor v Bruslju, kjer je ubogi Lelian v pijanosti streljal na svojega »demoničnega« prijatelja in se je moral za svoja dejanja pokoriti v ječi. Sila znana je tudi njegova odiseja, potem ko je že zapustil Verlainea in literaturo. Številni življenjepisci in detektivi so mu sledili iz dežele v deželo, iz poklica v poklic, ne izvzemši poklic cirkuškega tolmača. Bil je klativitez po Evropi, dezertar iz holandske tujske legije na Javi, nadzornik na Cipru, trgovec v Afriki in dobavitelj zastarelih pušk prekanjenemu abesinskemu veličanstvu »kralju vseh kraljev«. — To je bila njegova življenjska pot, vse do žalostnega konca v Marseilleu, kjer je umrl v starosti sedem in tridesetih let.

Naj se zdi to življenje še tako pustolovsko, niso pri tem njegove notranje pesniške pustolovščine, dokler so pač trajale, nič manj presenetljive. Že na prvi pogled nas preseneča njegova umska in čustvena zrelost, kakor tudi njegova tehnična dovršenost, v letih ko celo največji talenti še tipajo in posnemajo. Med svojim petnajstim in osemnajstim letom je napisal Rimbaud nekaj pesmi, ki jih lahko smatramo za najboljše v moderni francoski književnosti. Nato pa je opustil vsako literarno delovanje tako nepreklicno, da je v poznejšem življenju navadno zardel, če ga je kdo le spomnil tistih dni.

Tako smo postavljeni pred dvojno dilemo. Prvič, kako je mogel neotesani podeželski mladenič tako hitro dobiti pogled v svoje notranje življenje in doživeti približno v treh letih več, da mnogo več, kakor

dožive drugi v vsem življenju. In drugič, ali ni bila prav ta prezgodnja zrelost njegova največja nevarnost — v kolikor ga je stavila pred notranje spore, za katere še ni bil dovolj zrel. Skratka, ali je Rimbaud uničil svoj genij iz gole kaprice, ali pa tiči za tem še kaj več? In če je tako, kaj je tisto? Kratak pogled na njegovo delo in njegov značaj nam utegne upravičiti nekatere domneve.

*

Vodilna poteza v njegovi mladosti je njegova skrajna, včasih malone divjaška življenjska sila, kateri se pridružuje popolno pomanjkanje vsake volje in sposobnosti, da bi se prilagodil zunanjim pogojem življenja. Bil je nesposoben, da bi si uklonil te pogoje. Tako je prezgodaj zašel v svoj subjektivni notranji svet, kateremu se je slepo prepustil. Tu je odkril svoj pesniški dar in prav tako svojo neomejeno svobodo, ki mu je edina dovoljevala izživljati svojo notranjo svobodo nakljub vsem omejitvam in konvencionalnim formam. To stališče, ki ga je zavzel napram življenju, je prav tako neizprosno prenesel tudi na umetnost in poezijo.

Biti pesnik mu je pomenilo torej toliko, kot raziskovati svojo lastno notranjo naravo, ne plašec se pred njenimi najbolj nenadnimi in najnenavadnejšimi vidiki. V tem stremljenju se je Rimbaud močno približal nekemu drugemu introspektivnemu fantastu, Charlesu Baudelaireju. Rimbaudjevo izpoved v tem pogledu nahajamo v njegovem pismu Paulu Demenyju (maja 1871), kjer pravi: »... Prva naloga človeka, ki hoče postati pesnik, je študij samega sebe, popolno poznanje samega sebe. On išče svojo lastno dušo, jo raziskuje, jo izkuša in jo uči. Kakor hitro je zajel njeno bistvo, ga mora oblikovati... Pravim, da človek mora postati fantast. Pesnik postane fantast potom stalne, nasilne in hotene neurejenosti vseh čutov. Njegove so vse vrste ljubezni, bolečin in blaznosti. On išče v sebi in izčrpa vse strupe, samo da ohrani njihovo bistvo. Njegovo je nedopovedljivo trpljenje, v katerem mu je potrebna vsa njegova nadčloveška moč. Zaradi tega trpljenja postane predvsem veliki nesrečnež, veliki zločinec, veliki izvrženec — in hkratu najvišji modrijan. Kajti dojel je Neznano... Proučevanje nevidnega in prisluškovanje neslišnemu je nekaj povsem drugega kot pa povračanje duha mrtvih stvari, in Baudelaire je potem takem največji vseh fantastov, kralj pesnikov, resnični bog. Toda živel je v okolici, ki je bila vse preveč umetniška in njegova toli hvaljena forma je danes že čisto navaden kič. Odkrivanje Neznanega zahteva tudi nove forme.«

Takšna so bila spolzka tla, na katerih se srečujeta Baudelairejeva in Rimbaudjeva dekadenca. Globlji motivi obeh pesnikov pa so bili kljub temu povsem različni. Baudelaire je bil slabič in fizični degeneranec, ki se je opajal z iluzijami o moči in »satanski« drznosti. Bogokletstvo, ta maska na obrazu slabiča je bila Baudelairejeva izkušnjava, ki ji je vedno znova podlegel. Rimbaud pa je bil lahkomišeln iz preobilne življenjske sile in ta je kmalu postala njegova največja nevarnost, deloma zaradi njegove »hotene neurejenosti vseh čutov«, deloma pa tudi zaradi skrajnega pomanjkanja vsakega vodstva.

Pustolovski capin v življenju ni bil nič manj pustolovski srečolovec tudi v kraljestvu Duha. Marsikateri njegov pohod v to kraljestvo je bil nalik pohodu pomorskega roparja, pohodu, na katerem ni Rimbaud prizanašal niti sebi niti svojemu plenu. Pozneje mu je prišlo že v navado,

da se je potapljal v to Neznano ne le brez kompasa, marveč tudi s pomočjo »neurejenosti čutov«, ki sta mu jo nudila opij in hašiš.

Nadaljnji zgodnji vpogled v Neznano pa je dobil Rimbaud zaradi mučenja samega sebe. To je delal samo zato, ker je mislil, da je to neločljivo združeno z usodo »prokletega pesnika«. Bolečina mu je postala vir novih odkritij, hkratu pa mu je prešla v nekaj snobizem: služila mu je v dokaz, da je vrednejši od drugih ljudi in eden od izbrancev. Čim več muk si je prizadejal, tem bolj je užival v izključnosti svojega trpljenja in svoje duhovne nečimrnosti. Da taka bolečina in taka nečimrnost lahko preide v pravo ekstazo, nam dokazujejo prenekatera mesta iz njegovih del.

Nas kajpak ne zanima toliko psihološka in patološka stran teh izkustev, marveč dejstvo, da jih je mladi Rimbaud znal pretvoriti v poezijo in celo v véliko poezijo.

*

Rimbaudjeve prve pesmi nas rahlo spominjajo na Hugoja, Coppéeja, Cheuierja, Bauvillea, Parnasavcev sploh. Toda njegov ogenj, intenzivnost, iznajdljivost in sugestivna sila pričajo vse prej kakor pa o začetniku. Le dovršen pesnik je lahko napisal pesmi, kakor sta »Ofelija« in »Favnova glava« z njunim sigurnim občutjem in podobami. Svoje mojstrstvo nam dokazuje tudi v načinu, kako tako pogosto združuje čustven vzmah z navidezno hladnostjo pripovedovanja. Nekatere njegove pesmi, zlasti soneti so napisane z realističnim darom, ki so ga že primerjali z najboljšimi žanrskimi slikami holandske šole. Njegov »Ples obešencev« nas spominja na Baudelaireja ter hkratu na Daumierja in Goya.

Njegove politične satire so zopet polne osebne muhavosti in temperamenta. Takšna je predvsem pesem »Paris se zopet obljuduje«, v kateri se mladi revolucionar in bivši komunard razburja nad »pomirjenim« Parizom po ponesrečeni revoluciji leta 1871. Nekak pendant k tej pesmi so njegovi »Vrtinci«, kjer poziva k splošni anarhiji in razdejanju zaradi razdejanja samega.

Rimbaudjev najsilnejši element je bila neke vrste čutna povezanost z Naravo. Njegovo paganstvo je bilo hkratu globlje in bolj komplicirano kakor pa modno in zlagano paganstvo d'Annunzia in Oscarja Wildea. Toda prav zato se je le tem besneje boril proti svojemu ukoreninjenemu pojmovanju krščanskega greha, odpovedi, usmiljenja in dobrote. Če je bil Pan ena skrajnost njegove zavesti, je bila, vsaj na skrivaj, druga skrajnost še vedno Kristus. Njegove protikrščanske izjave so bile tako silovite le, ker se je zavedal te polarnosti v sebi. To stališče nas spominja na Nietzscheja. Kakor Nietzsche, je tudi on videl v Kristusu le »tatu človeških sil«, v krščanstvu pa osebni problem, ki ga je moral z najradikalnejšimi protimerami, paganskimi, amoralnimi, ali kakršnimi koli že biti. Njegovo bogokletno ogorčenje pa je še povečala njegova lastna narobe-religioznost. Njegova izzivalnost v tem pogledu je prišla do izraza že v njegovem »Prvem obhajilu«, in še v večji meri v njegovem paganskem Credu »Sonce in Meso«.

Rimbaudjev bes proti krščanstvu ni bil posledica bolnikove strastne volje po zdravju, kakor pri prikritem kristjanu Nietzscheju. Nasprotno, bil je izraz silne in hkrati anarhične volje, za katero ni bilo nikakih meja in zakonov. Kar ga družijo z Nietzschejem, je njegov globoko zakoreninjeni

krščanski instinkt, katerega bi se bil rad oprostil prav kakor prerok Zaratrustra. Nietzsche je obteževal svojo pridobljeno svobodo z novimi nadosebnimi cilji in obveznostmi. Rimbaud pa se je potapljal v svojo svobodo neodgovorno in nebrzdano kakor otrok. Zdelo se je, ko da uživa celo v lahkomišljenosti svojih poizkusov in fantazij, ki pa jih je vseeno uspešno izrabil kot pesnik. V nekaterih delih jih je izrabil z besedno magijo in izraznim ritmom, ki je malone čudežen. Pozneje pa, ko so Rimbaudjeve notranje avanture postale preveč kaotične in zapletene, pa jim njegova poezija vendar le ni bila kos. Te avanture so obstale na sredi pota med psihičnim »surovim materijalom« in pa popolnim pesniškim ozdravljenjem. Tako je z njegovima znamenitima knjižicama »Les Illuminations« in »Une saison en enfer«. Toda prav zaradi tega lahko smatramo ti dve drobni knjižici kot ključ do poznejše krize, ki je upropastila Rimbaudjapesnika.

*

Nekatere strani v teh dveh delih se bero kakor napol izkristalizirani prividi opinista, ki zna ohraniti hladno kri celo v najbolj brezumnih ekstazah in bolečinah. Obe deli sta tako pomešani s »podzavednim«, z bliski intimnih doživetij, spominov, vtisov in halucinacij, da izzivata vsako tradicionalno obliko. Rimbaud ju je moral napisati v naglici, kakor bi moral za vsako ceno sprostiti v sebi nekak notranji pritisk, ki se mu je zdel nevzdržen. Rimbaud v toliki meri pozablja na bralca, da ga podi brez vsakega opozorila onkraj znane resničnosti in logike. Če hočemo najti nekak smisel tej zmedeni govorici, se moramo prilagoditi ne samo Rimbaudjevemu slogu, marveč tudi neke vrste motni luči, v kateri opazujemo žvižge in bliske iz daljnih in blaznih koticov človeške duše.

»Une saison en enfer« je pomembna kot intimna izpoved, kakršne delamo le samemu sebi v redkih in izredno kritičnih trenutkih. Ta knjiga je spomin na Rimbaudjev pohod v pokrajine, kjer trčimo na človekovo podzemlje, v katerem je človeški jaz docela prost in je na tem, da ga uniči njegova lastna anarhična »svoboda«. Ta nevarnost pa preti le tem bolj tistim, ki so vstopili v to kraljestvo na nedovoljen način, s pomočjo samovoljne »neurejenosti«, z mamili in perversnostmi. Zlasti bogato nardarjeni duh doživi v tem kraljestvu prej ali slej pretrese, mučijo ga strahovi in sam se kaznuje s tisto brezmočno utrujenostjo, za katero ni imena v človeški govorici.

*

Zanimivo je, da skuša Rimbaud v tej knjigi — ki pomeni hkrati slovo od njegovega pesniškega delovanja — dojeti bistvo svojega lastnega jaza in tudi poezije. Besede niso nič več etikete za stvari, marveč njihov magični enakovreden izraz. V želji, da bi odpravil vse posredovalce med besedami in čuti, je nadomestil celo sintakso z »besedno alkemijo« in tako pojasnil svoje pesniško načelo (ki ga je sprejelo za njim toliko modernih pesnikov), da morajo biti pesniška odkritja taka, »da jih lahko »čutimo, občutimo in čujemo.«

Zato se zdi njegovo delo prav tako brezzvezno kakor pa doživetja, ki jih obravnava. Fragmentarno je, in če že ne nelogično vsekakor izven logike. Kakor pri Paulu Claudelu se Rimbaudjeva misel tu nič ne drži logične linije, marveč gre »kakor pri muziku, z melodičnimi slikami in razmerji med notami, ki so postavljene druga poleg druge.« Ni torej slu-

čajno, da pesniška moda, ki je prišla z Rimbaudjem, sovpada z oboževanjem nezavednega in z bergsonizmom. Njegov »perverzni okus« ga približuje ne le Baudelaireju, marveč tudi Gideu in Proustu. Njegov »psihični avtomatizem« pa nas spominja na celo vrsto hipermodernežev v Evropi in Ameriki.

Zaradi njihovega pomanjkanja logike, zaradi nejasnosti in dvoumnosti lahko vnašamo v Rimbaudjeve fragmente najrazličnejša ugibanja. Rimbaudjeva sestra in njen mož Berrichon prav kakor tudi Paul Claudel so odkrili v njegovi »Une saison en enfer« celo strune krščanske mistike. Toda njegov misticizem ni bil nič manj perverzen kakor pa njegov religiozni nagon.

Njegov glavni duhovni impulz ni bil usmerjen proti mistiki, marveč proti njenemu največjemu nasprotju, proti magiji. Mistik je človek, ki se preda višjim silam in postane njihovo pasivno torišče in njihovo slepo orodje: »mag« pa jih skuša podrediti svojim lastnim namenom in svoji volji. Tako jih pritegne globoko doli v svoj lastni svet. Čim nižji je ta svet, tem bolj uničujoče postanejo te sile. Tako konča naša zavest v odkritem ali prikritem »satanizmu«, ki je ravno nasproten od mistike. Toda prav zato se satanizem, če ga priženemo do njegovih skrajnih meja, lahko približa na drugi strani svojemu mističnemu in krščanskemu nasprotju, kajti v kraljestvu Duha se ekstremi dotikajo.

To se je zgodilo Rimbaudju v dobi njegove notranje krize. Toda ta kriza ga je napadla v dobi, ko je bila njegova duhovna zmeda že prevelika in preveč mučna, da bi bila še možna kakršna koli rešitev. Tako je pobegnil z bojnega polja in zapustil svojega pesniškega duha, ki je bil sedaj že prah in pepel.

*

Rimbaudjev stvariteljski nagon je bil porojen iz njegove drznosti, njegovega odpora in njegovih pustolovščin. Obseden od Neskončnega in hkrati neubranljivo navezan nanj, je zavrgel vsako vodilno načelo, če izvamemo njegove egoistične kaprice, njegovo samovoljnost in ničimrnost — in postal sam žrtev svoje srečolovske »duhovne gonje« (chasse spirituelle. Takšen je tudi naslov njegovih izgubljenih pesmi, ki jih je napisal med »Illuminations« in »Une saison en enfer«.) Gnan od svojega poguma vedno delj, je često »vrtal v nebo« in tako prisilil svojo zavest, da je prodrla v svetove, za katere še ni bila zrela. Tako je užival namestu sproščenosti, ki naj bi jo mu nudila umetnost, le neko duhovno lahkomiselnost in svobodo, h kateri se je zatekel, kakor se zatekamo k mamilom. To, kar je smatral za notranjo svobodo, je bil le njegov neodgovorni kaos, v katerem so se prepletali nadčloveški in podčloveški elementi kakor podrast v džungli.

Vsakdo ima pravico do notranjih doživetij, ki jih njegova zavest lahko prenese in prilagodi njegovi nadaljnji rasti. Če pa prekorači to pravico, stori to na lastno odgovornost. Najbolj oddaljene pokrajine Duha postanejo tu najbolj nevarne. Rimbaud se je zavedel tega, ko je bilo že prepozno, da bi se meril s svojo usodo. Prav zaradi svoje duhovne bojevitosti je končal Rimbaud v lastnem »pekl« in je bil na tem, da se docela razkroji in zblazni.

V »Une saison en enfer« čutimo na nekaterih mestih avtorjevo brezmočno željo, da bi se oprostil tega kaosa in se zakoreninil bodisi v delu, bodisi v religiji, ali kjerkoli. Ker tega ni zmožel, bi moral vzeti nase vse

posledice ali pa se oprostil in ušel vsemu temu, *tudi če bi to imelo za posledico pomračenje njegove zavesti.*

Rimbaud je ubral drugo pot, ki jo je povsem pravilno imenoval chute (padeč). To je bilo še več, to je bil literarni samomor, kajti njegove najboljše pesmi so bile le spomin na njegove duhovne avanture. Ušel je svojemu Duhu in je moral tako neizogibno uiti tudi umetnosti in poeziji, ki je sedaj izgubila zanj vsak smisel. »Sedaj lahko trdim, da je umetnost neumnost.« Po treh letih vnetega stvariteljskega dela je hladnokrvno in tako odločno zapustil svojega pesniškega duha, da poslej ni kazal več nikakšnega zanimanja za svojo poezijo.

Njegovemu notranjemu nemiru je sedaj sledilo dolgo pohajkovanje. Postal je trgovec v Afriki, in njegov končni cilj je bil, postati majhen rentier kje na deželi v Franciji, ugleden in udobno poročen. To je izpovedal povsem odkrito v pismu, ki ga je poslal materi iz Hararja leta 1883. »Kaj imam od vsega tega letanja, od vseh naporov in jezikov, s katerimi si natrpavam spomin, in vsemi neprijetnostmi brez imena, če mi nekega dne ne nakloni usoda, da se po nekaj letih naselim v kakšnem bolj ali manj prijetnem kraju in dobim končno sina...«

Čez sedem let, ko je bil že zelo premožen trgovec v Abesiniji, je ta brezbožnež res vprašal v nekem drugem pismu mater, če se lahko vrne prihodnje pomladi in poišče kakšno primerno žensko v svojem rojstnem okraju.

Prišel je, toda kot neozdravljiv bolnik in — da dopolnimo krog njegovih protislovij — umrl je kot spokorjen in skesan kristjan v marseilleski bolnišnici.

Peter Donat

R A Z N O

ALI VESTE

da je v Moskvi izšel VII. zvezek zbrana Puškinovega dela, ki ga izdaja sovjetska Akademija znaosti za stoletnico Puškinove smrti. Izdaja bo končana 1937. Sedmi zvezek obsega drame »Mozart in Salieri«, »Boris Godunov«, »Rusalka« itd. Zvezek je okrašen z ilustracijami, faksimilami itd., naklada znaša 32.000 izvodov. Torej je za ruske razmere in številke skoraj bibliofilsko omejena.

da je bil rajni Clémenceau poleg svojega političnega in diplomatskega udeleževanja tudi dramatik, torej pisatelj, kar v Franciji, ki ima Herriota, Claudela i. dr., ni nič tako posebnega. Napisal je več dramatskih del, med njimi dve, ki sta bili celo izdani: »Le voile de Bonheur — Jadro sreče«, ki ga prav zdaj celo filmajo, ter »Le dépast pour Cythère«. Druga drama je nekaka izpoved Clémenceaujevega življenjskega pesimizma in skepticizma. Ves njegov nazor je

izpovedan v stavku o sreči: da mora biti vsakdo, ki hoče biti srečen, slep. Brž ko spregleda, mora računati z realnostjo, ki srečo v vsakem primeru duši;

da je izšla v nemškem prevodu knjiga pokojnega maršala Pilsudskega, ki nosi originalni naslov »Moji pierwize boje.« Knjigo je Pilsudski napisal v zaporu, kjer je prebil leti 1917 in 1918.

da je izšla danska antologija sodobne češke proze v Kopenhagenu. Izbor in prevod je oskrbela lektorica za danščino na praški univerzi Else West-Neuhardt;

da se zdi, da se pisatelji, veliki in mali, kot predmetom svojega oblikovanja. Jam zmerom bolj obračajo k živalim kot predmetom svojega oblikovanja. Jamesa Oliverja Curwooda poznamo celo pri nas po njegovem »Kazanu, volčjem psu«. Ernst Seton Thompson je pred nedolgo napisal roman »The lord of the Mountains, Gospod gor«, ki mu je glavni junak kozorog — in v njem naslikal svojsko živ-

ljenje živali, ki neprestano beži pred lovcem. Colette, pariška modna pisateljica, med francoskimi literati ena najbolj znanih, je zadnji čas zaslovela po salonskem romanu o svoji mački »La Chatte«. Karl Čapek ni smatral za nič poniževalnega — čeprav nagiblje h češki aristokratsko-modni levici, napisati življenjskih malega foksterrija. Nemeč Curt Strohmeier je našel primerno snov zase v bobru. Za svoj roman »Meister Brockert« je zbral ogromno drobnih študij in opazovanj, da je bobru dal častni podnaslov »gospod nadzornik gradov«. Maurice Maeterlinck ni poleg zbirke predsmrtnih misli »Pred velikim molkom«, pisal zadnja leta drugega kakor »Življenje čebel«, »Življenje termitov«, »Življenje mravelj«. To so povečini zelo antropomorfne, človeku prilične, napol filozofske študije o tem in takem življenju. Svend Flensson, Danec, ki velja za velikega »živalskega pesnika«, je pred nekaj časa izdal roman o »utelešenju vse gozdne mistike« »Tjo išče pustolovčin«, življenje srnjaka, njegova napetost, boje in učinke zakonitosti naravnega dogajanja. Egon von Kappler je dal nov prinos k izenačenju nemški književnosti z romanom o pomorjansko-meklenburških divjih zajeh »Himerk Murrel«. Lisa Barthels-Winter pa se je pridružila Collettei z delom »Kamerad Peter«. Otto Paust je izbral humoristično temo »Der indiskrete Löwe«;

da bo Stephana Zweiga »Marijo Antoinetto« filmala ameriška družba Metro-Goldwyn-Mayer; v Nemčiji že predvajajo film po delu starega znanca vseh prijateljev »Modre Ptice«, Knuta Ham-suna, »Viktorijo«; v Ameriki so pravkar filmali Jacka Londona, pisatelja »Doline Meseca« drugo delo »Klic gozda«;

da je imel balet »Vrag na vasi«, ki ga je na Lhotkovo glasbo lani insceniral v Zürichu Pino Mlakar, velik uspeh v Düsseldorfu. Delo je doživelo tak sprejem, kakor nobeno drugo leto;

da je dunajska kulturna organizacija Urania priredila spominsko razstavo o Karlu Mayu. Tam so na ogled vsi znameniti predmeti, ki jih stokrat srečavamo v Mayevih spisih: puške, med njimi znamenita Henry-Stutzen, znana iz arabskih in ameriških junaških dogodivščin ben Nemzija in Old Shatterhanda; dalje vidijo obiskovalci pipe miru, znameniti pravi skalp, ki so ga velikemu poborniku svojih junaštev podarili 1908 ameriški Indijanci. Za skalp so dozdaj

zbiraleci ponujali že 10.000 šilingov. Z razstavo je pokojni mladinski pisatelj, ki so ga njegovi posnemalci kompromitirali, začel dobivati zaslužen priznanje. Drugo bo dobil z velikim filmom berlinske Ufe »Skozi puščavo«, za katerega je cela ekspedicija posnemala zunanje prizore po Arabiji in po libijski puščavi;

da bo veliki in izčrpn francoski slovar, ki ga izdaja Akademija, verjetno zaključen okrog leta 3100 ali 3200. Tako so izračunali tisti, ki jim je to na srcu. Ozirali so se na dejstvo, kako je slovar izhajal do zdaj: prva izdaja, ki so jo sestavili najhitreje, je prišla na svetlo 1694, druga 1817, od tedaj naprej pa pripravljajo najnovejšo popolno, ki ji je namenjena zgornja novica;

da je v Parizu izšla prva številka tedenske revije za »dejanje in svobodo« »Europa«. List se bo zavzemal za zблиževanje evropskih držav na podlagi humanitete in demokracije. V prvo številko so prispevali članke minister Flandin, Karl Tschuppik, Otto Pick, Paul Claudel, Vilhelm Foerster, Mihael Koib, ki piše o izvolitvi dr. Beneša in o pomenu tega dejanja za evropski mir;

da je »nekronani kralj Arabije« in neimenovani zunanji minister baje umrli polkovnik Lawrence zapusti svoj dnevnik, ki so se vse velike svetovne založbe potegovala zanj. Zdaj so ga dediči odstopili nekemu newyorškemu založniku, ki je pa takoj po izidu uničil vso naklado, ohranil je le pet izvodov, ki jih bo prodal vsakega po petstotisoč dolarjev. Dnevnik se pričinja z dnem, ko je Lawrence stopil kot letalec v R. A. F. in vsebuje zlasti zanimive odlombe proti militarizmu in nesmiselnemu ubijanju človeške osebnosti v — — —;

da praznujejo Španci vseh kontinentov svoj veliki narodni praznik 12. oktobra pod naslovom »Dia de la raza«, »dan rase«. To je praznik španske skupnosti, ki ga zlasti pospešujejo Ibero-ameriški inštituti. Letos je bil dvanajsti oktober Ibero-američanov posvečen petstoletnici Lope de Vega; v Berlinu je pisatelj — dober španski sodobnik — Ernesto Jimenez Caballero razlagal, da je pomen Lope de Vega v tem, da je napisal... prvo fašistično dramo v Evropi. Da so ga v njegovem času razumeli le ljudje, ki so bili pristaši avtoritativnega pojmovanja države;

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Vladimir Bartol

AL ARAF

Zbirka leposlovnih sestavkov

Svojim bralcem smo že v posebnem prospektu sporočili, da je izšla v naši založbi knjiga Vladimira Bartola »Al Araf«. Čeprav je minilo šele nekaj dni, odkar je na trgu, je vendarle odziv in zanimanje, ki ga je vzbudila, naravnost nepričakovano velik. Število že do sedaj (v dobrih petih dneh) prodanih izvodov dokazuje, da je bila ta knjiga potrebna in da je nebroj čitateljev, ki so želeli imeti tega svojevrstnega mladega avtorja pred seboj v celoti. Docela jim morda ni ustreženo, zakaj V. Bartol je napisal do sedaj že toliko, da bi lahko napolnil najmanj še dve taki knjigi, kakršna je »Al Araf«. Ta knjiga predstavlja torej izbor, v katerega je sprejel avtor predvsem tiste stvari, ki ga kažejo v najznačilnejši luči in ki v glavnih obrisih podajajo razvoj in rast njegovega pisateljskega dela od začetka pa do danes. Šestindvajset zgodb je razdelil v pet ciklov (»Človek proti usodi«, »Demon in eros«, »Zgodbe okrog doktorja Juga in doktorja Krassowitza«, »Lirečen intermezzo« in »Usoda proti človeku«) tako, da jasno ponazorjuje probleme, ki so zaposljevali njegovo čustveno in miselno življenje ter sprožali njegovo stvarniško vzmet.

Knjiga vsebuje sledeče sestavke: I. del: »Sistem Ivana Groznega«, »Gentlemanovo rojstvo«, »Ljubezen Sergeja Mihajloviča«, »Pogovor o poslednji karti«, »Nesrečni ljubimec«, »Sonata na pepelnico sredo«. — II. del: »Posebnost satirika Hmeljakova«, »Samo kratek račun«, »Črni vrag«, »Izpoved doktorja Lorcesina«. — III. del: »Zadnji večer«, »Zapeljivec pod steno«, »Na razpotju«, »Al Araf«. — IV. del: »Dežela žalosti«, »Čudno znamenje«, »Deklica s košaro«, »Čuden obisk«, »Duh vojne«, »Brezno«. — V. del: »Lutke«, »Kantata o zagonetnem vozlu«, »Neznani činitelj«, »Zadnji poizkus«, »Služba, ljubezen in TBC«, »Zadnje gibalok«.

Knjiga obsega 325 velikih strani. Opremljena je zelo okusno in je primerna tudi za vsako darilo. Kdor se zanima za razvoj naše domače književnosti, ne bo mogel pogrešati te pomembne knjige. Z Vladimирjem Bartolom je dobila slovenska literatura originalnega in močnega avtorja.

Knjiga stane za naše naročnike v platno vezana Din 60,—, v polusnje vezana Din 75,—. V knjigotrštvu 25 % več. Naši naročniki jo prejmejo tudi na daljše obroke.

Založba Modra ptica v Ljubljani

RAZPRODAN

je velezanimivi biografski roman

GINE KAUSOVE

KATARINA VÉLIKA

V zadnji številki smo poročali o velikem zanimanju čitajočega občinstva za našo prvo letošnjo knjigo »Katarino Véliko«. Sedaj je dober mesec, kar je izšla in knjiga je razprodana. To je vsekakor dogodek za naš knjižni trg, zlasti pa še v času, kakršen je naš. No, bodi kakor koli, knjiga je s tem postala rariteta in tako pridobila še na bibliofilski vrednosti. (Zlasti ker ni verjetno, da bo pri nas še kdaj izšla.)

Nekaj izvodov hranimo še za tiste naročnike, ki jim je zaradi neplačane naročnine nismo mogli doslej poslati. Opozarjamo jih, da naj se podvizajo, ker sicer bomo preostale izvode raje poslali novim naročnikom, ki se sleherni dan oglašajo in žele knjigo.

Obenem pa se obračamo na one naročnike, ki bi morda raje imeli mesto te knjige, kakšno drugo iz naše založbe. Če imajo »Katarino Véliko« nepoškodovano in lepo ohranjeno, naj nam jo pošljejo nazaj in mi jim jo bomo radevolje zamenjali za katero drugo našo knjigo iste vrednosti. Toda sprejeli bomo res le nepoškodovane knjige, ker drugačnih ne bi mogli pošiljati novim naročnikom.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

OTTO WEININGER
S P O L I N Z N A Č A J

PREVEDEL FILIP KALAN

izide 1. marca kot druga redna knjiga za naše naročnike v letošnjem poslovnem letu.

Opozorilo!

Ne pozabite na naročnino za mesec januar.

Ali ste že poslali revijo v vezavo?

Oglejte si pogoje v prvi številki revije *Modre ptice*.

PRIDOBIVAJTE! novih naročnikov.

Nagrade so razpisane na naslednji strani. Oglejte si v tem pogledu tudi prejšnjo številko.

Nagrade

za nove naročnike:

Kdor pridobi enega naročnika, prejme lahko eno izmed sledečih knjig:

- * Knut Hamsun / *BLAGOSLOV ZEMLJE*, roman v mehko vez.
- * Knut Hamsun / *POTEPUHI*, roman, v mehko vez.
- * Walter Scott / *IVANHOE*, roman v mehko vez.
- * Fülöp Miller / *SVETI SATAN*, biografija, mehko vez.
- * Sinclair Lewis / *ARROWSMITH*, v mehko vez.
- * Blasco Ibañez / *KRVAVE ARENE*, roman, v mehko vez.
- * Prosper Mérimée / *ŠENTJERNEJSKA NOČ*, roman, v mehko vez.
- * Liam O'Flaherty / *NOČ PO IZDAJI*, roman, v mehko vez.
- * Jack London / *DOLINA MESECA*, roman, v mehko vez.
- * Emil Ludwig / *NAPOLEON*, roman, v mehko vez.
- * Sigrid Undset / *JENNY*, roman, v mehko vez.
- * Emil Vachek / *KRI NE KLIČE PO MAŠČEVANJU*, roman, broš.
- * John Galsworthy / *SAGA V FORSYTIH*, 1. knjiga v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA V FORSYTIH*, 2. knjiga v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA V FORSYTIH*, 3. knjiga v mehko vez.

Alojzij Gradnik / *SVETLE SAMOTE*, izbor pesmi, v platno vez.

Jiřy Wolker / *PRAVLJICE*, v platno vez.

Vladimir Bartol / *LOPEZ*, drama, v platno vez.

Knut Hamsun / *GLAD*, roman, v platno vez.

P. Ripson / *MARSOVE SKRIVNOSTI*, roman, v platno vez.

Clara Viebig / *BABJA VAS*, roman, v platno vez.

Al Jennings / *PESNIK IN BANDIT*, roman, v platno vez.

H. R. Bernorff / *VOHUNI*, biografije, v platno vez.

L. N. Tolstoj / *IZPOVED*, v platno vez.

R. Kipling / *KNJIGA O DŽUNGLI*, vezano.

Ivan Cankar / *MOJE ŽIVLJENJE*, vezano.

Ivan Cankar / *GREŠNIK LENART*, vezano.

Anatol France / *KUHINJA PRI KRALJICI GOSJI NOŽICI*, v pl. vez.

Chesterton / *ČETRTEK*, roman, vezano.

W. Shakespeare / *OTHELLO*, tragedija, vezano.

Shakespeare / *SEN KRESNE NOČI*, komedija, vezano.

Shakespeare / *MACBETH*, tragedija, vezano.

F. M. Dostojevskij / *IDIJOT*, roman v štirih delih v platno vez. —
(Za enega naročnika pošljemo dva dela.)

Kdor pridobi dva naročnika, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v platno, ali pa dve izmed gori naštetih knjig.

Kdor pridobi tri naročnike, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v polusnje, ali pa tri izmed gori naštetih knjig.

Kdor pridobi še več naročnikov, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj označenih knjig.

DEKALOG ZALOŽBE MODRE PTICE

(Preberite natančno)

1. Poslovno leto Založbe Modre ptice se prične vsako leto s 1. decembrom in se konča s 30. novembrom prihodnjega leta. Zato izide prva številka revije in prva knjiga že v decembru, zadnja (dvanajsta) številka revije pa v novembru prihodnjega leta. Knjige izhajajo zaporedno, vsake tri mesece ena. Prva v decembru, druga v marcu, tretja v juniju, četrta v septembru.

2. Naročnina znaša za vse leto:

za knjige vezane v mehko Din 180.—,

za knjige vezane v platno Din 240.—,

za knjige vezane v polusnje Din 300.—.

Naročnina se lahko plačuje tudi polletno, četrletno ali mesečno v enakih obrokih. Poleg te naročnine plača naročnik še enkratno pristopnino Din 10.—, in sicer ob pristopu.

3. Kdor se ne naroči na vse štiri knjige, ne prejema mesečne revije in plača naročene knjige po knjigotrških cenah, to je najmanj 25% dražje.

4. Kdor je reden naročnik Modre ptice, ima pravico, da dobi vsako knjigo, ki jo naroči pri nas in ki je izšla v Založbi Modri ptici, po naročniški ceni, to je 25% ceneje, kakor v knjigotrštvu.

5. Naročnino je treba plačevati zmerom vsaj vsak mesec sproti. Še bolje pa je, če je naročnina plačana vsaj za tri mesece naprej. Kdor ne plačuje naročnine redno, ga opominjamo in mu zaračunamo stroške za opomine. Kdor se tudi opominom ne odzove, mu ustavimo pošiljanje publikacij in izterjamo ves znesek, ki bi ga moral naročnik do konca leta še plačati, po pravnem zastopniku in mu nato pošljemo še tiste publikacije, ki smo mu jih zaradi nerednega plačevanja ustavili. *Pripominjamo pa, da so nam opomini in sploh vsako izterjevanje izredno neljubi, ker nas ovirajo pri poslovanju. Zato prosimo naročnike, da redno plačujejo naročnino, za kar jim bomo resnično hvaležni.*

6. Kdor se naroči na Modro ptico, ne more tega naročila med letom več preklicati, marveč je dolžan, da poravna celoletno naročnino.

7. Kdor bi v prihodnjem letu ne želel biti več naročnik, nam mora javiti svoj odstop najkasneje do 1. oktobra vsakega leta. Takrat gredo namreč publikacije za novo poslovno leto v tisk in se na poznejše odpovedi ne bi mogli več ozirati. Dolžan je še naprej prejemati knjige in poravnati naročnino.

8. Založba si pridržuje pravico, da v slučaju potrebe ali morebitnih nepremostljivih ovir zamenja eno izmed najavljenih knjig z drugo, ki pa mora biti literarno tudi dobra in pomembna.

9. Naši naročniki si lahko povečajo svojo knjižnico s pridobivanjem novih naročnikov. Razpisane so vedno bogate nagrade.

10. Cenjene naročnike prosimo, da nas o vsem, s čimer morda niso zadovoljni, obveste in da nam vedno javljajo svoje želje in nasvete. Zmerom smo pripravljene upoštevati, kar je v korist celoti, pa tudi ustreči vsakemu posamezniku, če nam je to mogoče.

**Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***